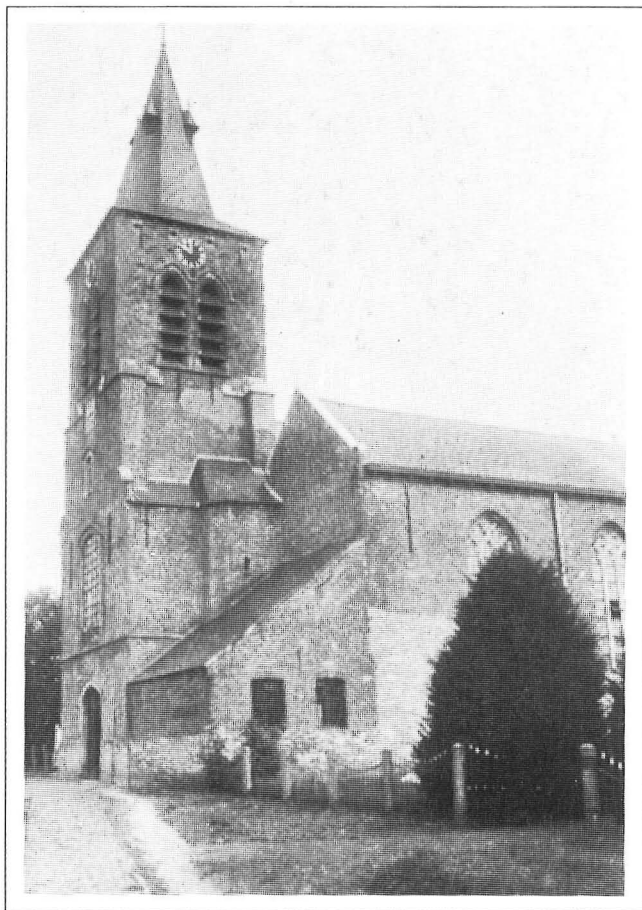

HET LAND VAN NEVELE

Driemaandelijks tijdschrift van de heemkundige kring

december 1992

jaargang XXIII

aflevering 4

Afgiftkantoor 9850 Nevele

HET LAND VAN NEVELE

**Driemaandelijks heemkundig tijdschrift voor
Bachte-Maria-Leerne, Hansbeke, Landegem, Lotenhulle,
Meigem, Merendree, Nevele, Poeke, Poesele,
Sint-Martens-Leerne, Vinkt, Vosselare en Zeveren.**

Lidgeld 1992

450 fr. over te schrijven op rekening 000-0627981-03 of
290-7431460-20 van „Het Land van Nevele” v.z.w.
Beentjesstraat 24, 9850 Nevele.

Steunend lid 1992

vanaf 1.000 fr.

Redactieraad

K. DE GROOTE - J. LUYSSAERT - A. STROBBE

Eindredactie

J. LUYSSAERT, Veldestraat 26, 9850 Merendree

Elke auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn artikel.

Gedrukt in de Beschutte Werkplaats „Nevelland” te Nevele.

Bij de kaftfoto: St.-Bartholomeuskerk van Vinkt.
(Foto F. Michem, Vinkt)

HET LAND VAN NEVELE

Driemaandelijks tijdschrift van de heemkundige kring

december 1992

jaargang XXIII

aflevering 4

Verantwoordelijke uitgever: J. LUYSSAERT, Veldestraat 26, 9850 Merendree

INHOUD

J. BOURGEOIS & G. DE MULDER, Een grafheuvel uit de bronstijd en prehistorische perceleringen. Opgravingen 1990 op de kouter te Vosselare	245
A. MARTENS, Oude grafstenen in de Sint-Bartholomeuskerk te Vinkt	267
A. BOLLAERT, Back to the roots ... een verslag	289
A. JANSSENS, Een frisdrankfabriekje te Vosselare	294
A. MARTENS, De gebrandschilderde glasramen van de Sint-Petrus- en Pauluskerk te Hansbeke	301
Erratum	322
Verslagen	323

EEN GRAFHEUVEL UIT DE BRONSTIJD EN PREHISTORISCHE PERCELERINGEN. OPGRAVINGEN 1990 OP DE KOUTER TE VOSSSELARE

INLEIDING.

Velen weten nu wel onderhand dat archeologische sites ook door luchtfotografie kunnen worden ontdekt. Door lezingen, artikels in heemkundige en andere tijdschriften (1) en tentoonstellingen (2) heeft het Seminarie voor Archeologie van de Universiteit Gent gepoogd dit onderdeel van de archeologie aan de man te brengen. Meestal echter denkt men dat dit „elders” voorkomt en vermoedt men niet dat ook in eigen gemeente, in eigen bodem, sporen van vergane tijden kunnen worden gezien. Nochtans is dit zo, en het archeologisch onderzoek dat in het najaar van 1990 werd uitgevoerd getuigt hiervan.

Wat is luchtfotografie?

Hierover bestaat een uitgebreide literatuur (3). In essentie is luchtfotografie eigenlijk zeer eenvoudig. Elke ingreep van de mens of de natuur - een kuil, een gracht, een graf, een omgewaaide boom - laat sporen in de ondergrond na en verstoort de homogeniteit van de moederbodem. Hierdoor kunnen, als de omstandigheden meevallen (droogte, humusgehalte, e.d.m.), kleurverschillen optreden aan het oppervlak of in de gewassen. Deze kleurverschillen kan men vanuit de lucht, zonder speciale apparatuur maar met het blote oog, opsporen.

Het verhaal van de luchtfotografie in Binnen-Vlaanderen begint op het einde van de jaren '70, toen piloot Jacques Semey door zijn niet aflatend enthousiasme archeologen overtuigde. Eerst was het Jan Vanmoerkerke, toen student in de archeologie aan de Universiteit Gent, die het belang inzag van wat J. Semey vond. Later, vanaf 1984 en met kredieten van het Nationaal Fonds voor het Wetenschappelijk Onderzoek of van de Onderzoeksraad van de Universiteit, werd de luchtfotografie gefinancierd door het Seminarie voor Archeologie. Sedertdien vormt de luchtfotografie een bijzonder belangrijk onderdeel van het archeologisch bedrijf in de provincies Oost- en West-Vlaanderen en kunnen de belangrijke archeologische sites die door deze methode werden opgespoord bijna niet meer geteld worden. Sedert 1992 werd in de schoot van de Universiteit Gent een werkgroep opgericht, waarin archeologen, landschapshistorici, geografen, bodemkundigen, geologen en paleoecologen hun kennis en krachten verenigen om de luchtfotografie verder vooruit te helpen.

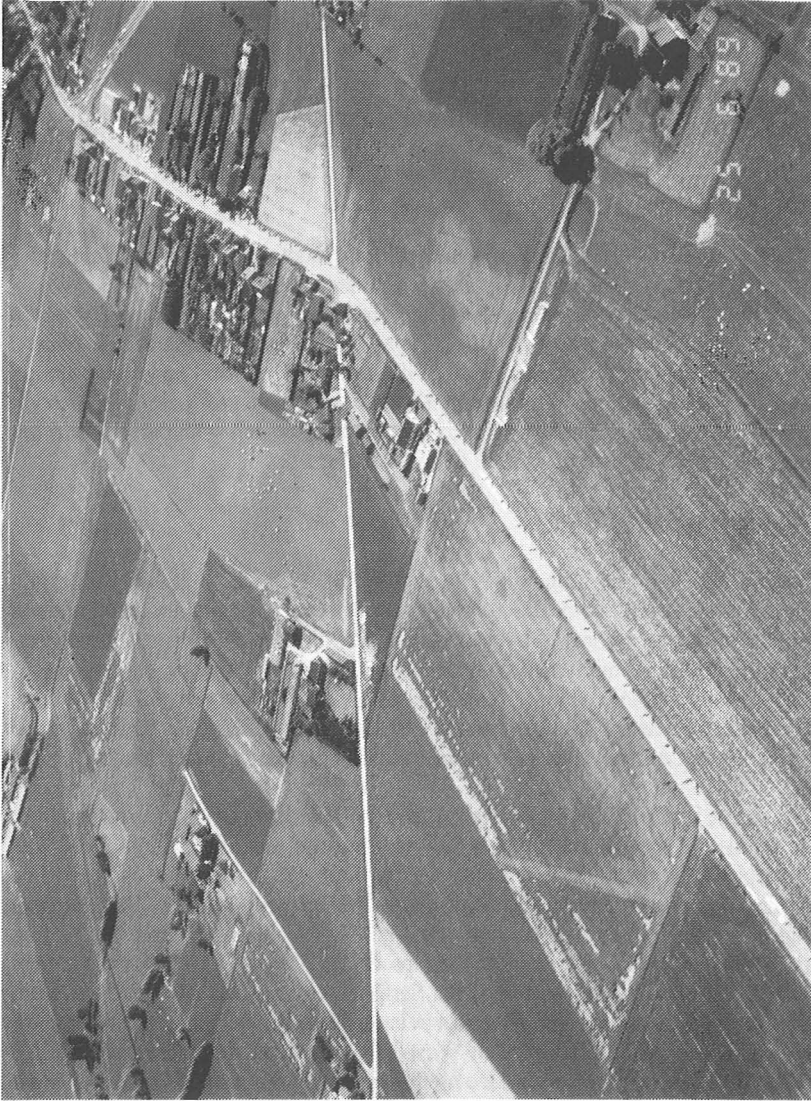

Fig. 1. Luchtfoto van de plaats in 1989, vanuit het noord-oosten. Zowel de grafheuvel als de percelering zijn duidelijk merkbaar. Ook op het perceel rechts aan de overkant van de baan zijn eveneens sporen merkbaar. Het rechtlijnig bleek spoor langs het site is dat van de eerste gasleiding. In het voorjaar van 1992 werd een tweede gasleiding, evenwijdig aan de eerste, uitgezet (Seminarie voor Archeologie, 34.623, 25/06/1989). (Foto J.Semey).

Waarom opgraven in Vosselare?

De luchtfotografische sporen op de kouter van Vosselare zijn reeds gekend sedert 1983. In 1986 en 1989 werden aanvullende beelden gemaakt. Hieruit blijkt dat op het onderzochte terrein, zowel als op andere percelen, resten van een grafveld uit de vroege midden-bronstijd (bestaande uit verschillende grafheuvels) evenals resten van oude perceleringen, mogelijk uit de late ijzertijd, aanwezig zijn (fig. 1).

In het kader van een NFWO-project over *Het laatste millennium BC in een deel van de Vlaamse Vallei* leek het ons interessant deze mogelijk perceleringen te onderzoeken, teneinde hun functie te bevestigen en vooral een datering te toetsen aan het terreinonderzoek.

Het is namelijk zo dat voor onze gewesten zeer weinig duidelijke aanwijzingen zijn hoe de prehistorische mens het milieu organiseerde in akkers en weiland, met afbakeningen e.d.m.; zoals verder zal blijken is men in andere gewesten, o.a. op de Britse eilanden en in Nederland wel beter genformeerd. Het was dan ook meer dan de moeite het onderzoek op de percelering van Vosselare op gang te brengen.

HET OPGRAVINGSVERSLAG

Het doel van de opgravingen was een beperkt onderzoek uit te voeren op de waargenomen sporen. Daardoor konden de kenmerken en de functie van de verschillende structuren vastgesteld worden en was er de mogelijkheid om gegevens in te zamelen, zodat een datering naar voren kon geschoven worden.

In dit kader werd gekozen voor het uitzetten van een reeks kleine zoek sleuven van ongeveer 1 à 1,5 m breed. Een eerste werd uitgegraven ter hoogte van de circulaire structuur. Daarnaast werden er een paar aangelegd op de hoofdgracht en een aantal andere op de vastgestelde zijgrachten. In het totaal werden er 9 werkputten getrokken (fig. 2). De ontdekte sporen werden volledig uitgegraven en waar het interessant was bemonsterd. Gezien de beperkte oppervlakte die werd blootgelegd, werden er geen grondplannen ingetekend. Wel werden er van de beide profielen tekeningen gemaakt.

De opgravingen vonden plaats van 19 november tot 6 december 1990 en konden rekenen op steun van het gemeentebestuur van Nevele, evenals op de grote interesse van het publiek (4).

De plaats (sectie B, perc. 167a) bevindt zich op de kouter die langs de oostrand

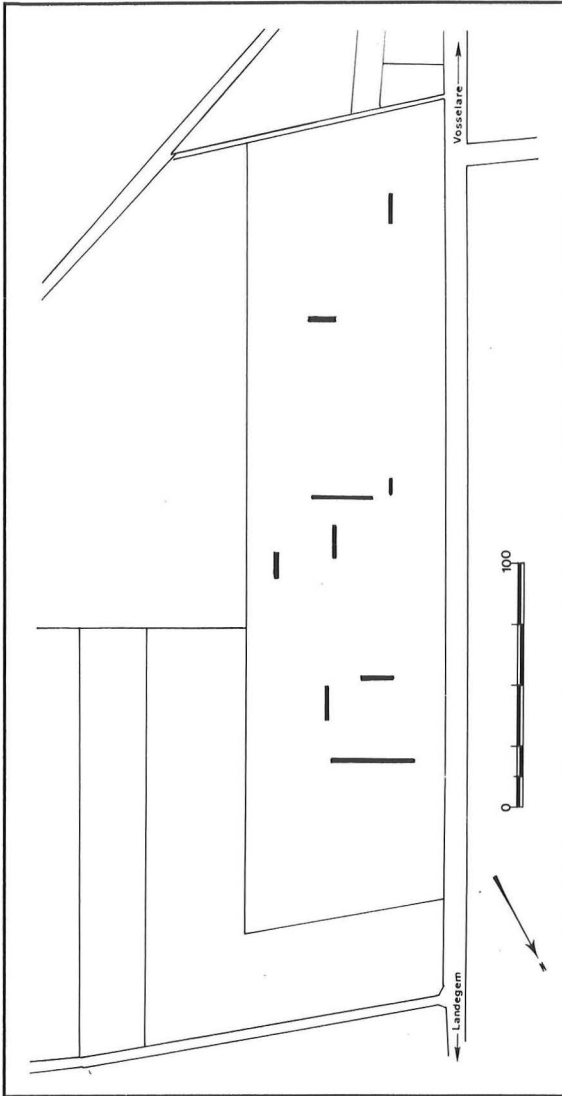

Fig. 2. Uittreksel van het kadaster met aanduiding van de proefsleuven.

van de Kalevallei loopt van Vosselare tot Landegem. Reeds op de oude kaarten, zoals de kaart van Ferraris (5), wordt de regio als een kouter aangeduid. Op de bodemkaart worden vooral droge lemige zandgronden opgegeven. Binnen de regio gaat het hier duidelijk om een bijzonder aantrekkelijk gebied, enerzijds door de aanwezigheid van relatief lichte gronden, geschikt voor vroege landbouw, anderzijds door de relatieve droogte van het site. Ook topografisch is de plaats interessant, vooral door zijn iets hogere ligging, aan de rand van de Kalevallei in het westen en lager gelegen nattere gronden in het oosten (fig. 3).

BESCHRIJVING VAN DE SPOREN

De opgravingen hebben twee verschillende soorten sporen aangesneden (fig. 4), enerzijds een grafheuvel, en meer speciaal de twee grachten die aan de voet van deze grafheuvel werden uitgegraven, anderzijds een reeks grachten die deel uitmaken van een vermoedelijk complex perceelssysteem. Wij bespreken hierna beide elementen, waarna het archeologisch materiaal aan bod komt.

De grafheuvel (fig. 5)

In sleuf 1 werden twee concentrische grachten van een grafheuvel aangesneden. De buitenste gracht is 1,30 tot 1,75 m breed en vormt een cirkel met een buitenste diameter van 18 m en binnenste diameter van zowat 15 m. De binnenste cirkel op zijn beurt wordt gevormd door een gracht van 1,60 tot 2,20 m breed en meet respectievelijk 14,50 en 10,70 m in doorsnede. De buitenste gracht is 0,50 tot 0,80 m diep onder de ploeglaag en heeft een typisch profiel met wijd uitlopende randen; de binnenste gracht is merkkelijk dieper (1,00 tot 1,30 diepte) en heeft eveneens het typisch profiel met uitlopende randen (fig. 6).

Wat vooral opmerkelijk is, is dat de binnenste gracht niet ononderbroken rond de grafheuvel liep, wel integendeel. In sleuf 1 is inderdaad een duidelijke onderbreking van deze binnenste gracht opgemerkt (fig. 7). De onderbreking is naar het oosten georiënteerd. Dit was, voor de Vlaamse grafheuvels, de eerste maal dat een dergelijk fenomeen werd vastgesteld. Over de precieze betekenis van dit fenomeen kunnen wij ons nog niet uitspreken (zie verder).

Binnen de onderzochte sleuf zijn geen aanwijzingen gevonden van andere structuren, zoals paalgaten of een centraal graf.

Zoals we verder zullen zien, zijn er, op basis van de ¹⁴C-dateringen (6), geen aanwijzingen voor een verschillende datum voor beide concentrische grachten: ze lijken wel (bijna) gelijktijdig te zijn aangelegd.

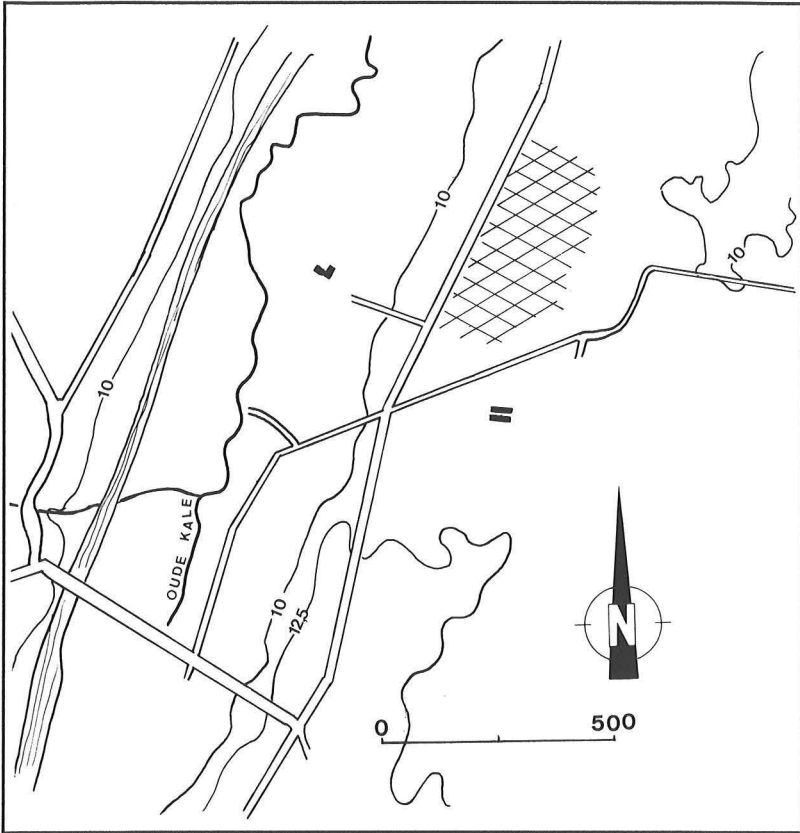

Fig. 3. Uittreksel van de topografische kaart, met aanduiding van de opgraving.

De perceelsgrachten

Het perceleringssysteem op de kouter te Vosselare werd tijdens het onderzoek zes keer aangesneden. Het complex kan in twee delen opgesplitst worden: de hoofdgracht en een aantal zijgrachten. De eerste gracht heeft een as, met daarin een lichte knik, die grosso modo van noord naar zuid loopt. De zijgrachten blijken aan te sluiten op deze en hebben een oost-west oriëntatie. Hierdoor worden rechthoekige tot vierkante akkers gevormd.

De hoofdgracht werd teruggevonden in de sleuven 1, 2 en 8. Hij was vrij breed en diep uitgegraven met onderaan een kleine, afgeronde geul in U-vorm. De breedte schommelde tussen de 0,80 en ongeveer 1 m; de diepte varieerde onder de ploeglaag van 1,64 tot 2 m (fig. 8).

In sleuf 5 werd de perceelsgracht niet aangesneden maar twee kleinere greppels van vermoedelijk jongere leeftijd. De diepte ging van 0,32 tot 0,40 m, de breedte van 0,60 tot 1,10 m. Deze hadden een afgeronde bodem met steile tot licht glooiende wanden.

Zijgrachten van het perceleringssysteem werden onderzocht in de sleuven 4 en 9. De laatste was reeds gesitueerd in het begin van de depressie die men ook op de luchtfoto's kan zien. Ze vertonen dezelfde kenmerken als de noord-zuid as: brede, diep uitgegraven grachten variërend van 1,60 tot 2 m breed en 0,60 tot 0,80 m diep onder de ploeglaag. De bodem is eerder vlak of licht afgerond; sommige eindigen op een kleine geul (fig. 9).

De vondsten

Het archeologisch materiaal uit de hierboven beschreven sporen is bijzonder schaars.

Uit de grachten van de grafheuvel zelf komen een viertal scherven in een grove prehistorische techniek, waaronder één bodemscherf (fig. 10.1). Ze zijn echter niet typisch genoeg om een precieze datering toe te laten. Hun grove makelij onderscheidt ze wel duidelijk van het aardewerk dat uit de perceelsgrachten komt. In de buitenste gracht zelf werd eveneens een fragment vuursteen aangetroffen, echter geen werktuig. In de bouwlaag boven de grachten van de grafheuvel werden verschillende fragmenten verbrand been gevonden. Hoewel ze niet rechtstreeks *in situ* zijn gevonden, zou men ze, met de nodige voorzichtigheid, kunnen bestempelen als overblijfselen van een (volledig verstoord) crematiegraf. Mogelijk betreft het zelfs het graf waarvoor de heuvel werd opgetrokken.

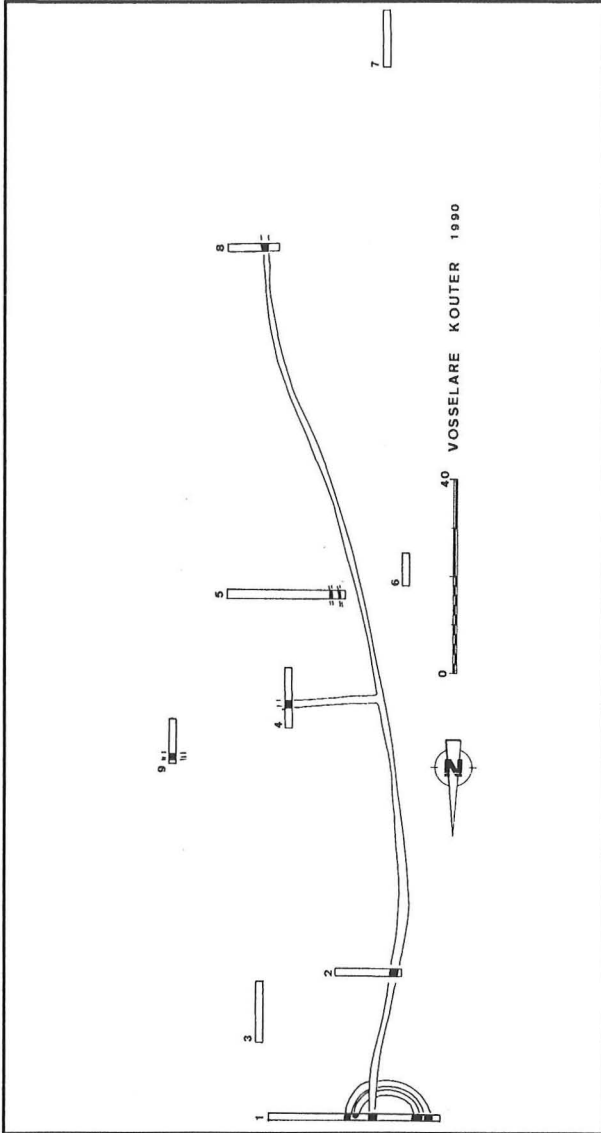

Fig. 4. Opgravingsplan.

In de perceelsgrachten zijn een 30-tal scherven in prehistorische techniek gevonden. Enkele stukken zijn fijnwandig, de meeste echter hebben een relatief dikke wand. Twee scherfjes zijn versierd, de ene met twee verticale rijen spatelindrukken (fig. 10.2), de andere met fijne groefjes die een geometrisch motief uitzetten (fig. 10.3). In de bouwlaag boven de grachten zijn een reeks scherven in prehistorische techniek aangetroffen, waaronder meer speciaal een randscherf van een geknikte schaal (fig. 10.4). Enkele fragmenten vuursteen vullen deze inventaris aan.

In sleuf 5 werd tevens een iets recenter spoor aangesneden, dat, naast wat prehistorisch aardewerk en verbrande leembrokken, middeleeuwse keramiek bevat, waaronder een fragment in rood-beschilderd aardewerk.

Tenslotte vermelden wij de vondst in sleuf 6, in de ploeglaag en naast vrij veel post-middeleeuwse scherven, van een fragment van een pot met baksteengruis-verschraling, die vermoedelijk in de Merovingische periode kan gedateerd worden.

DATERING

De grafheuvel

De datering van de grafheuvel stelt eigenlijk niet veel problemen, al werd bij de opgravingen weinig aardewerk aangetroffen. Houtskool, gevonden zowel in de binnenste als in de buitenste gracht, werd door ¹⁴C-analyses gedateerd (7), die in volgende tabel zijn verwerkt.

Spoor	Nummer	Datering
Binnenste gracht	Utc 2019	3.320 BP (8) ± 70
Buitenste gracht - oost	IRPA 1065	3.310 BP ± 50
Buitenste gracht - west	Utc 2017	3260 BP ± 60

Het betreft houtskool uit de vulling van de gracht, dus moet er met enige omzichtigheid met de data worden omgegaan. Toch menen wij dat ze ons een betrouwbaar idee kunnen geven van de periode waarin de heuvel zou zijn opgetrokken. Omgezet in kalenderjaren, en met een kans van zowat 68,3 %, laten de ¹⁴C-dateringen ons toe de grafheuvel tussen 1680 en 1525 vóór onze jaartelling

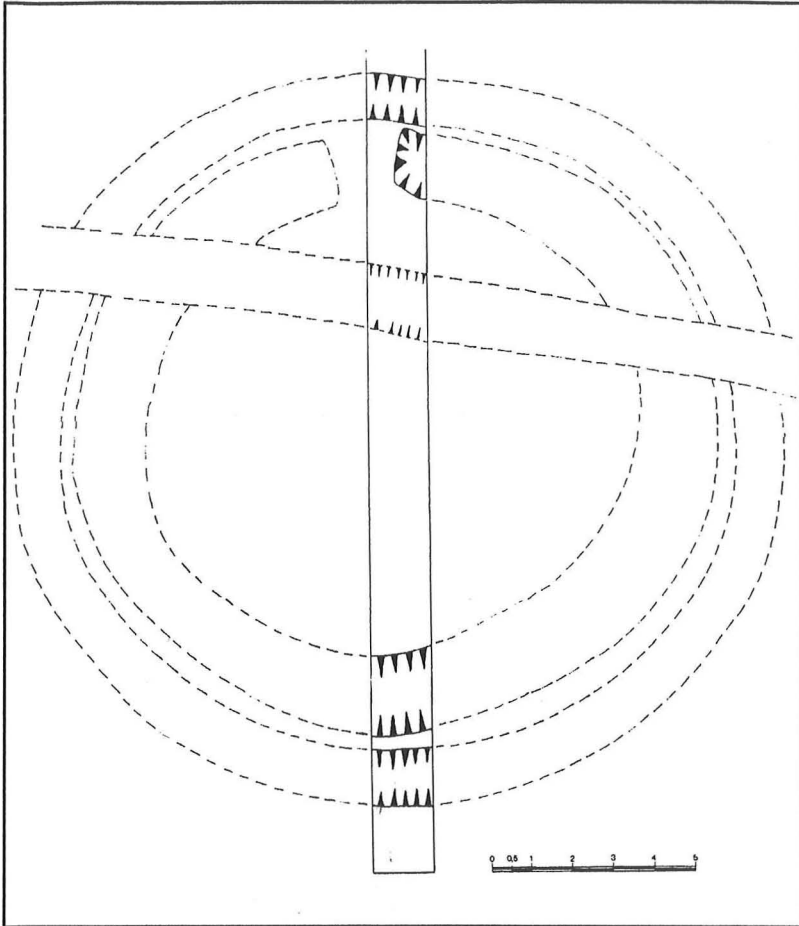

Fig. 5. Mogelijke situering van de zoekseuf ten opzichte van de gehele grafheuvel, met reconstructie van het verloop van de grachten.

te plaatsen. Deze periode komt overeen met de midden-bronstijd en past perfect in het tot nu toe geldend beeld van de grafheuvels in zandig Vlaanderen (zie verder).

De perceelsgrachten

De datering van de perceelsgrachten daarentegen stelt wel problemen, doordat het gevonden aardewerk en de ¹⁴C-analyses niet overeenstemmen. Optwee plaatsen werd in de hoofdgracht houtskool ingezameld voor onderzoek. De resultaten worden hier voorgesteld in de volgende tabel:

Spoor	Nummer	Datering
Gracht sleuf 1	Utc 2016	980 BP ± 60
Sleuf 8	Utc 2018	770 BP ± 50
Sleuf 8	Utc 2014	1080 BP ± 40

Omgezet in kalenderjaren zouden de fragmenten houtskool dateren tussen 897 en 1277 van onze jaartelling.

De ¹⁴C-dateringen wijzen dus duidelijk in de richting van de middeleeuwen, wat in tegenspraak is met onze eerste indruk, op basis van het in de grachten gevonden aardewerk. Inderdaad, de enkele tientallen scherven zijn duidelijk in prehistorische techniek gemaakt, en de weinige chronologisch bruikbare elementen, zoals het randscherfje van een geknikte schaal en de twee versierde scherfjes, laten eerder een datering in de ijzertijd toe.

We moeten hier wel enkele opmerkingen maken:

1. De ¹⁴C-dateringen, vooral nl. Utc 2018 en 2014, die op eenzelfde staal zijn uitgevoerd, lopen vrij sterk uiteen.
2. Nochtans, het houtskoolmateriaal lijkt ons van goede kwaliteit en uit betrouwbaar context te komen.
3. In de perceelsgrachten is niet één scherfje gevonden dat zou kunnen overeen komen met de ¹⁴C-dateringen, wel integendeel. Alleen in sleuf 5 werden twee grachtjes aangesneden waarin enkele middeleeuwse scherven zijn aangetroffen. De grachten verschillen sterk, qua opbouw en profiel, van de perceelsgrachten uit de andere sleuven.

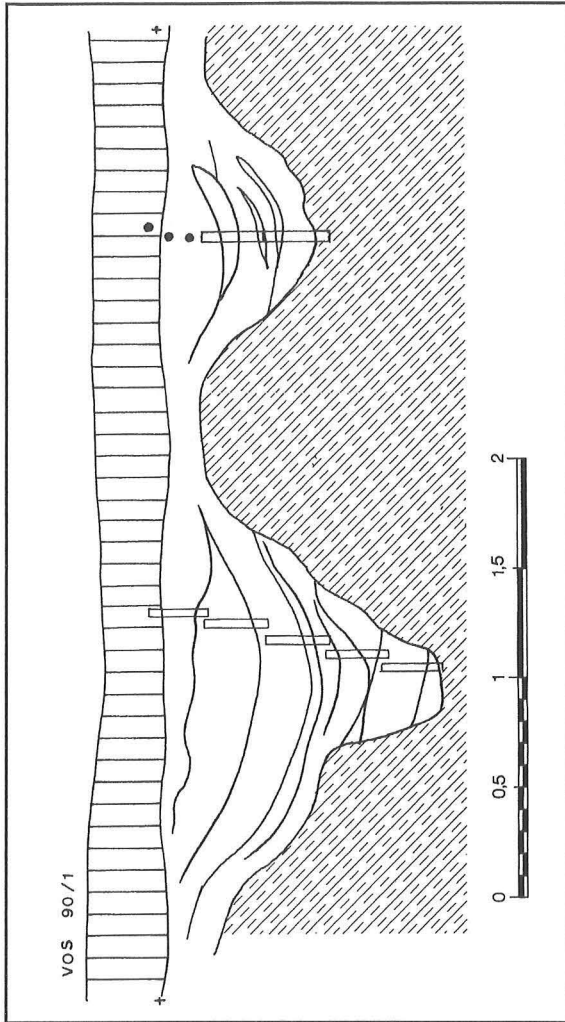

Fig. 6. Doorsnede van de zuidrand van sleuf 1, met aanduiding van de twee grachten van de grafheuvel en lokalisatie van de pollenmonsters

Zijn deze perceelsgrachten dan van prehistorische datum, zoals blijkt uit het archeologisch materiaal of zijn ze van middeleeuwse ouderdom, zoals zou blijken uit de koolstofdateringen? In de huidige stand van het onderzoek is het ons niet mogelijk met zekerheid voor één of andere van beide hypothesen stelling te nemen. Slechts grootschalig onderzoek in Vosselare en eventueel op andere plaatsen, zoals Adegem, zou, denken wij, uitsluitel en zekerheid kunnen bieden.

HET MILIEU

Een hele reeks bodemstalen werden onderzocht, met als bedoeling, op basis van de palynologie (9), een beeld van het landschap te reconstrueren. Zowel de grachten van de grafheuvel als deze van de percelering werden geanalyseerd, en zoals men wel kon verwachten lijkt het milieu uit deze beide periodes wel enigszins verschillend.

Uit de grachten van de grafheuvel kan men uitmaken dat het landschap er oorspronkelijk relatief open uitzag, met zowat 50 tot 70 % boompollen, waar vooral de hazelaar een dominante positie inneemt. Els en berk komen minder voor. Een dergelijk percentage boompollen komt overeen met een open bos, t.t.z. een bos bestaande uit afwisselend stukken bos en stukken gras of weide. Een niet onbelangrijk onderdeel (tussen 30 en 55 %) van het landschap wordt ingenomen door grassen; andere soorten, voornamelijk heide en graangewassen, ontbreken quasi volledig. Dit zou erop wijzen dat hetzij de grafheuvels aangelegd zijn op zekere afstand van de akkers van de prehistorische mens, hetzij dat landbouw een beperkte rol speelt in de economie van die tijd.

Voor de perceelsgrachten lijkt het landschap wel enigszins verschillend te zijn. Het bosbestand is iets minder vertegenwoordigd (tussen 40 en 55 %), met nog steeds hazelaar en els, maar deze keer in gelijke percentages. Opmerkelijk is de aanwezigheid van hulst in de meeste stalen. Hulst werd eveneens aangetroffen in grondstalen uit de vroege ijzertijd nederzetting van Kemzeke-Verkeerswisselaar. Varens nemen voor een deel de plaats van de grassen in, en men treft wel wat landbouwactiviteit aan, zij het dan nog steeds in beperkte mate (met waarden tot 5 %).

VOSSELARE-KOUTER EN DE REGIO IN DE METAALTIJDEN

Cirkels in Oost-Vlaanderen

De hier aangesneden grafheuvel is niet de enige die wij kennen in Binnen-Vlaanderen, noch de enige die is opgegraven (10).

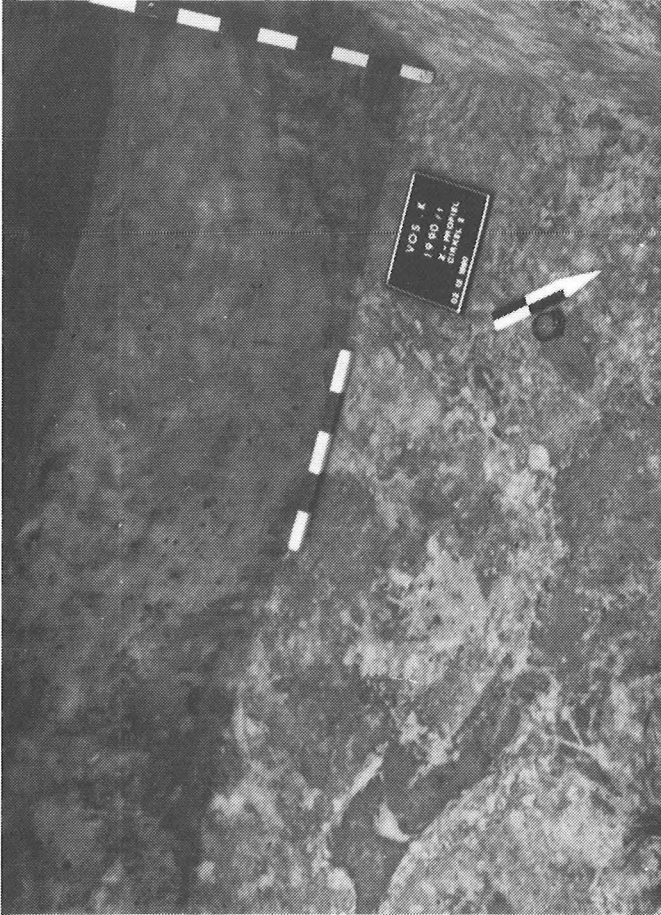

Fig. 7. De onderbreking van de binnenste gracht in grondplan.

Dank zij de luchtfotografie zijn verschillende tientallen grafvelden gevonden met dergelijke cirkelvormige structuren. Men treft ze aan in zowat heel Oost- en West-Vlaanderen, met een vrij uitgesproken concentratie in het gebied tussen Gent en Brugge. Ook in het Waasland kent men dergelijke grafvelden.

Het zijn eigenlijk grachten die aan de voet van een grafheuvel zijn aangelegd. De gemiddelde doormeter van deze grafheuvels, tussen 20 en 30 m, is groter dan wat men in Zuid-Engeland kent; soms komen dubbele en zelfs driedubbele concentrische grachten voor. De grafveldjes, voor zover we over luchtfotografische gegevens beschikken, bestaan veelal uit verschillende heuvels die zich in rijen of groepjes van 2 tot 10 exemplaren organiseren.

Uit de talrijke gekende grafmonumenten zijn nauwelijks een tiental volledig of gedeeltelijk opgegraven (o.a. Gent Hoge Weg, Ursel, Evergem, Sint-Gillis-Waas, Kemzeke). Hieruit is gebleken dat de circulaire greppels (vermoedelijk altijd) rond een niet al te hoog heuvellichaam zijn gegraven. Slechts éénmaal werd een centraal gelegen graf gevonden, in Gent Hoge Weg. Vermoedelijk is deze afwezigheid toe te schrijven aan latere erosie, voornamelijk beploeging.

De aanwezigheid van een onderbreking van de gracht, zoals dit het geval is in Vosselare, is vrij uitzonderlijk; tot hertoe is een dergelijke opening slechts twee maal vastgesteld, in Vosselare en in Kortemark.

¹⁴C-dateringen, pollenanalyses en studie van het materiaal hebben duidelijk aangetoond dat de grafheuvels in de vroege en de midden-bronstijd moeten geplaatst worden, maar dat ze soms nog gedurende vele eeuwen zichtbaar zijn gebleven.

De vele grafheuvels uit de bronstijd, zowel in het zuiden van de provincie als in het Waasland of in het Gentse, tonen duidelijk verwantschap met zowel Zuid-Engeland als Noord-Frankrijk. Dit bewijst dat onze gewesten in die periode helemaal naar Atlantisch Europa waren gekeerd.

De bewoning uit die tijd is nog een groot enigma. Slechts in één geval, zeer onlangs (11), werd de eerste nederzetting uit de midden-bronstijd opgegraven. Hierbij werden minstens twee en mogelijk zelfs vier gebouwen aangetroffen. De woonplaats bevond zich in de onmiddellijk nabijheid van een grafveld met heuvels uit de bronstijd.

Tenslotte vermelden wij nog de vondst van een prachtige bronzen speld in de buurt van het Schipdonkkanaal in Merendree. Andere bronzen voorwerpen, soms zelfs bijlen en zwaarden, zijn ons bekend in de omgeving van Vosselare, zoals in Aalter en Gottem bijvoorbeeld.

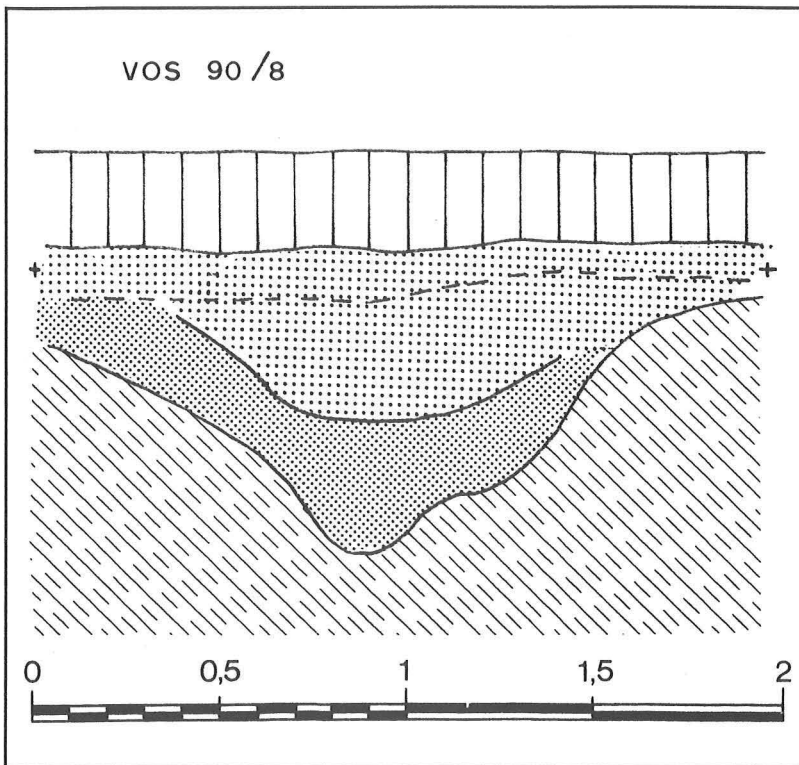

Fig. 8. Doorsnede door de hoofdgracht van de percelering in sleuf VOS 90/8.

De ijzertijd-bewoning in de regio (12)

De ijzertijd wordt in onze gewesten ingedeeld in twee fasen (13). De oudste wordt de vroege ijzertijd of Hallstatt genoemd en omvat een tijdspanne van 750 tot 500/450 v. Chr.

De bewoning uit die periode is slecht gekend met uitzondering van de nederzettingen van Sint-Denijs-Westrem en Sint-Gillis-Waas. Op de eerstgenoemde plaats werden drie hoofdgebouwen met een paar bijgebouwtjes uit de late bronstijd gevonden. Te Sint-Gillis-Waas werden een aantal gebouwen onderzocht van het één- of tweeschepige type. Daarnaast bevonden zich een reeks bijgebouwtjes die dienst deden als opslagplaatsen. Aan de hand van een reeks kleine greppels werd een indeling in meerdere erven van het dorp onderscheiden.

De late ijzertijd of La Tène-periode duurt van 500/450 v. Chr. tot de verovering van onze gewesten door Caesar in 58/57 v. Chr. Te Sint-Martens-Latem is uit de vroeg-La Tène-tijd een rond gebouw gekend. Te Vinderhouten werden sporen van een landbouwbedrijf uit de eindfase van de late ijzertijd aangesneden. Een brede gracht omringde een ruim areaal dat op zijn beurt door smallere greppels in een reeks van perceeltjes was ingedeeld. Daarbinnen werden talrijke nederzettingssporen aangetroffen.

Te Nevele, op de plaats Kerrebroek, werden bij werkzaamheden sporen uit de late ijzertijd gevonden door de heer Janssens (14). De vindplaats lag in een bocht van de Poekebeek. Op twee plaatsen werden overblijfselen van een bewoningslaag aangesneden. Deze bestonden uit verschillende houtskoolvlekken, stukken kalksteen, brokken moerasijzererts, vuursteenfragmenten en aardewerk (15).

De ijzertijd in West-Europa (16)

De kennis over de protohistorische landbouwbedrijven staat in onze buurlanden heel wat verder. Deze nederzettingen bestaan in Nederland en langs de Nederrijn uit een alleenstaande hoeve of een kleine groep van gebouwen en enkele stallen of opslagplaatsen. In Noord-Frankrijk zijn de boerderijen, ook *fermes indigènes* genaamd, omgeven door een grachtencomplex. Daarbinnen bevinden zich de gebouwen. Daarnaast ontwikkelden er zich gedurende de late ijzertijd dorpen, waarin gespecialiseerde economische activiteiten waren geconcentreerd. In onze gewesten echter ontbreken dergelijke dorpen volledig.

De huizen op het vasteland zijn gekenmerkt door een lange rechthoekige plattegrond. Binnen het gebouw kunnen twee aparte ruimtes onderscheiden worden: een woonzone voor de mensen en een stalgedeelte voor het vee. De Britse eilanden hebben op dit vlak een eigen traditie. De huizen hebben een ronde plattegrond.

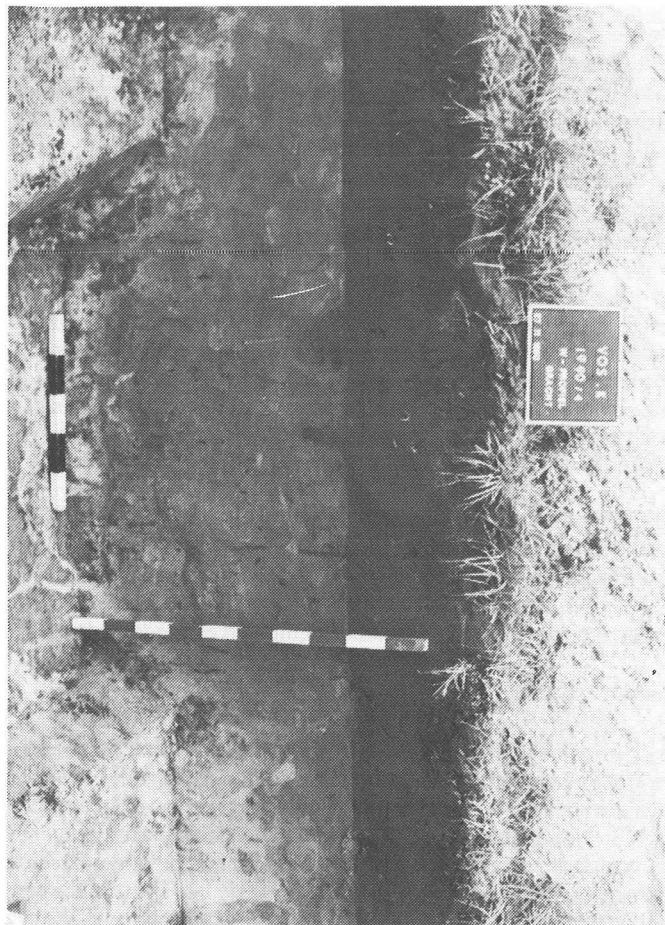

Fig. 9. Doorsnede door één van de zijgrachten in sleuf 4.

Ook worden in elke landbouwnederzetting een aantal kleinere constructies en/of kuilen gevonden. Deze gebouwtjes hebben een vierkante of rechthoekige plattegrond bestaande uit vier, zes of negen paalgaten. Ze hebben als opslagruimte voor de landbouwproductie gediend. De silo's vertegenwoordigen een aparte groep van kuilen, die werden gebruikt voor het opslaan van levensmiddelen. Ze hebben een rond grondplan en een doorsnede in de vorm van een klok of een cilinder. Door de specifieke bewaringsomstandigheden kan het graan er meerdere jaren worden in opgeslaan.

Een belangrijk bestanddeel van een landbouwbedrijf vormden de gronden waarover de boer beschikte in de nabijheid van zijn erf. Dit omvatte velden die bewerkt werden, een aantal onbewerkte zones waarop het vee kon weiden en stukken bos die o.a. grondstoffen leverden. Op de Britse eilanden zijn op verscheidene plaatsen overblijfselen van akkers uit de metaaltijden uitstekend bewaard gebleven. Vooraleer de gronden geschikt waren voor bewerking moest een stuk grond eerst ontbost worden. Daarna volgde een eerste indeling van het terrein door de mens. Daartoe werden grachten uitgegraven die zich soms uitstrekten over meerdere kilometers en dienst deden als afbakeningen van een territorium. Daarna werd de grond onderverdeeld in kleinere eenheden voor praktisch gebruik. Een goed gekend fenomeen, vooral in Centraal Nederland ten noorden van de Rijn, zijn de zogenaamde *Celtic fields*: vierkante of rechthoekige lapjes grond omgeven door lage bankjes. Deze zijn ontstaan doordat bij het ploegen afval en stenen langs de zijkanen van het veld werden gesmeten waartegen zand zich dan opstapelde. De akkertjes waren ongeveer 30 bij 30 m, en het gehele akkercomplex kon zich uitstrekken over meerdere hectaren, zelfs van 20 tot 50 hectaren. Ook in de Kempen werden enkele jaren geleden aanwijzingen gevonden van dergelijke indelingen.

In onze streken, maar ook in andere regio's, lijken ons de akkers niet door walletjes maar wel door grachten te worden begrensd. Het grachtensysteem van Vosselare zou dus perfect in dit kader kunnen passen, ware het niet dat de ¹⁴C-dateringen ons (voorlopig) voor enkele problemen stellen.

Jean BOURGEOIS
Guy DE MULDER
Seminarie voor Archeologie,
Universiteit Gent

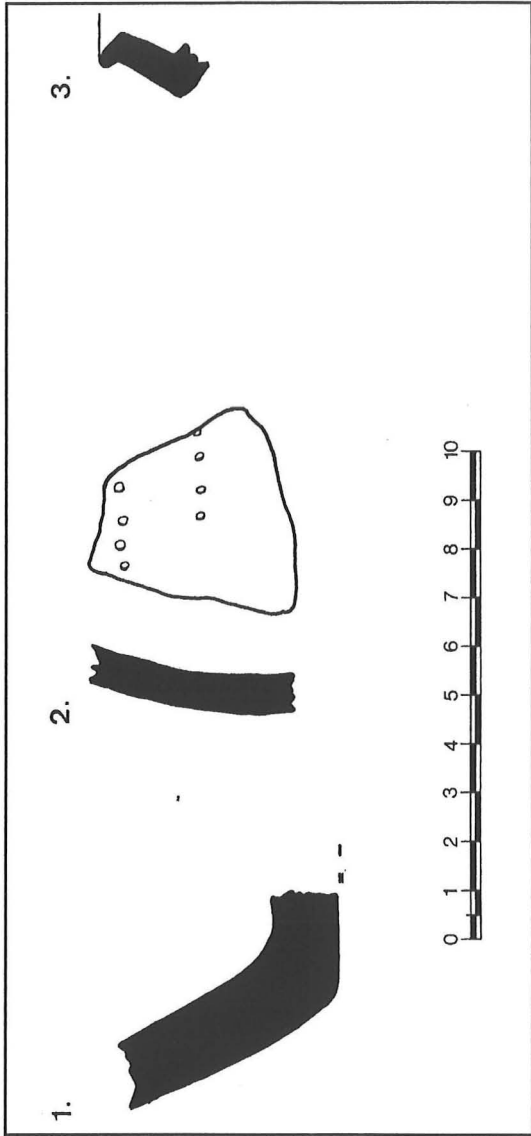

Fig. 10. Het archeologisch materiaal.

Noten

- (1) Uit de nu reeds uitgebreide literatuur vermelden wij enkele Nederlands-talige bijdragen:
J.VANMOERKERKE, J.SEMEY en J.BOURGEOIS, *Archeologie en lucht-fotografie in Binnen-Vlaanderen. Meer dan 15 jaar onderzoek*, in *VOBOV-Info*, 38-40, 1990, blz. 7-14;
J.BOURGEOIS en J.SEMEY, *Kijken over de dijken. Luchtfotografische verkenning in de Vier Ambachten*, in *Feestbundel 750 jaar Die Keure der Vier Ambachten*, 1992 (ter perse).
- (2) Wij denken hier meer speciaal aan de tentoonstelling „Tussen heuvel en rivier. De bronstijd in Oost-Vlaanderen”, die in mei 1992 in het hoofdgebouw van de VKD-spaarbank in Gent veel aandacht besteedde aan de luchtfotografie.
- (3) Enkele belangrijke recente publicaties:
D.R.WILSON (Ed.), *Aerial Reconnaissance for Archaeology*, Council for British Archaeology, London, 1975 (= *C.B.A. Research Report*, N 12);
CH.LÉVA (Ed.), *Aerial Photography and Geophysical Prospection in Archaeology, 2. Proceedings of the Second International Symposium Brussels 8-XI-1986*, C.I.R.A., Brussel, 1990.
- (4) Wij danken eveneens de heer M.Vandeweeeghe, pachter van het betrokken perceel, voor zijn medewerking.
- (5) *Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden*, opgemaakt op initiatief van graaf de Ferraris, uitgegeven door Pro Civitate, Brussel, 1965, vol. IV, blad 35 (G6) (3).
- (6) Radiokoolstofdatering, methode van radiometrische ouderdomsbepaling van fossiel organisch materiaal door meting van de radioactiviteit van de koolstof. De methode berust op de premisse dat de verhouding tussen de in de atmosfeer voorkomende koolstofisotopen constant is. Onder invloed van de kosmische straling wordt in de hogere luchtlagen ^{14}C gevormd uit ^{14}N .
Alle levende organismen die CO_2 uit de atmosfeer opnemen, bezitten dezelfde koolstofisotopenverhouding. Na afsterven en verbreken van de CO_2 -uitwisseling met de atmosfeer neemt het ^{14}C -gehalte echter af door radioactief verval, met een halveringstijd van 5730 ± 40 jaar. Het aantal bètadisintegraties per tijdeenheid is daardoor een maat voor de ouderdom van een monster.
(Grote Winkler Prins, deel 16, 1975, blz. 83).
- (7) Onderzoek uitgevoerd door Ir. M.Van Strydonck, Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium, waarvoor onze oprechte dank.
- (8) BP staat voor 'Before Present', als conventie door archeologen op datum 1950 gehouden.
- (9) Door de palynologie onderzocht men de in de ondergrond bewaarde pollen (of stuifmeel-)korrels, teneinde het landschap uit de tijd te kunnen reconstrueren. Het palynologisch onderzoek van deze opgraving werd

uitgevoerd door Dr. Jean Heim, van de Université Catholique de Louvain, waarvoor onze oprechte dank.

- (10) Eerder dan een lange bibliografie met verwijzing naar alle publicaties betreffende deze problematiek, verwijzen we naar:
L.BAUTERS, J.BOURGEOIS, P.DÉ MEESTER en G.DE MULDER, *De metaaltijden in de provincie Oost-Vlaanderen, een blik op 25 jaar onderzoek*, in *VOBOV-Info*, 38-40, 1990, blz. 38-54.
- (11) Noodonderzoek in Maldegem-Burkel, langs de leiding van Distrigas, die eveneens langsheen de kouter van Vosselare loopt, uitgevoerd door Ph. Crombé, van het Seminarie voor Archeologie.
- (12) Bij deze uiteenzetting vertrekken wij van de werkhypothese dat de perceelsgrachtjes wel degelijk in de ijzertijd kunnen worden gedateerd. Wij verwijzen hierover echter wel naar de bespreking enkele paragrafen eerder.
- (13) Voor een onderzoek van deze periode verwijzen wij naar: BAUTERS, e.a., *op.cit.*
- (14) A.JANSSENS, *De steentijdvondsten van Nevele en Vosselare*, in *Het Land van Nevele*, jg. IX (1978), afl. 1, blz. 42-48.
- (15) Deze vondsten werden recent herbestudeerd in het kader van een licentiaatsverhandeling:
K.TREMERIE, *Het westelijk gedeelte van de provincie Oost-Vlaanderen tijdens de metaaltijden*, Gent, 1991 (onuitgegeven verhandeling, U.G.).
- (16) Voor literatuur daarover verwijzen wij naar:
F.AUDOUZE en O.BUCHSENSCHUTZ, *Villes, villages et campagnes de l'Europe celtique*, Poitiers, 1991;
P.J.FOWLER, *The farming of Prehistoric Britain*, Cambridge, 1983;
N.ROYMANS, *Tribal societies in Northern Gaul. An anthropological perspective*, Amsterdam, 1990.

OUDE GRAFSTENEN IN DE SINT-BARTHOLOMEUSKERK TE VINKT

In vroegere eeuwen kregen clerici en vrome weldoeners hun laatste rustplaats in de parochiekerk. Vanaf de 17e eeuw mochten degenen die een financiële bijdrage konden betalen eveneens in de kerk begraven worden. Notabelen en gegoeden lieten zich dan ook binnen de kerkmuren begraven in de overtuiging dat de zielen van de overledenen, die in de kerk rusten, er op een directe wijze betrokken werden bij de gebeden en gezangen van de gelovigen. Ook om het prestige wenste men in de kerk begraven te worden. Door een decreet van keizer Jozef II, dd. 26 juni 1784, werd het begraven in kerken uiteindelijk verboden (1).

Aan de hand van (onvolledige) gegevens uit de parochiale overlijdensregisters en de kerkrekeningen kan het aantal kerklijken in de Sint-Petrus en Pauluskerk te Hansbeke bijvoorbeeld, voor de 18e eeuw op ongeveer tweehonderd geschat worden, hetzij nagenoeg 5 % van de overledenen (2).

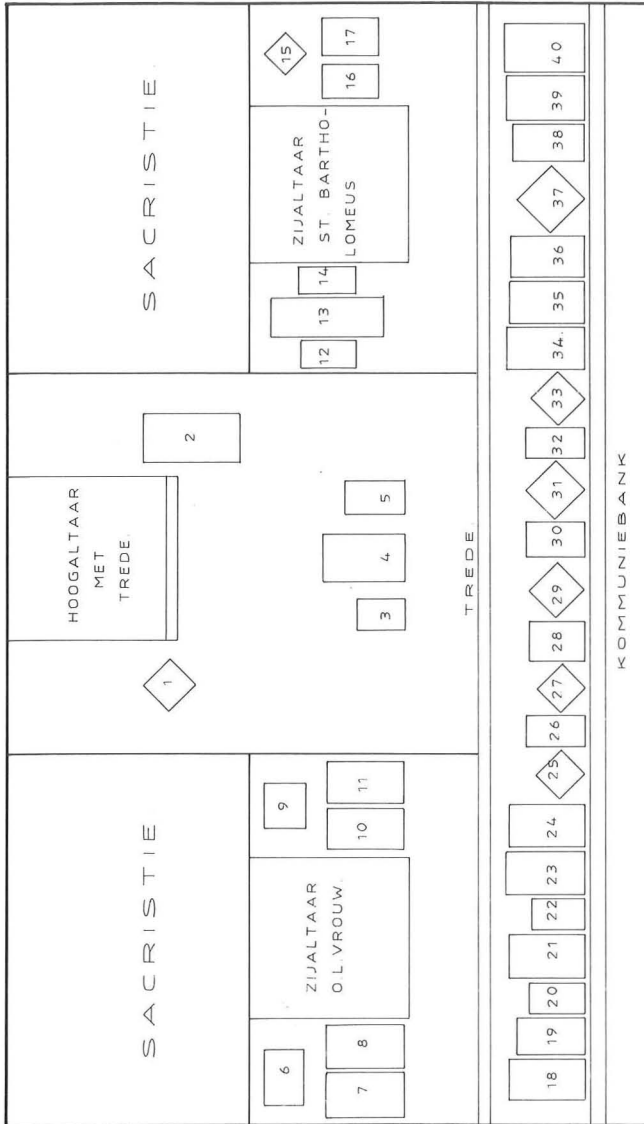
Bij het (her)bevoeren van de kerken in de 19e eeuw werden de grafstenen van de kerklijken uitgebroken en ten bate van de kerk verkocht. Andere verdwenen onder de nieuwe vloer. Toch bleven in vele kerken enkele oude grafzerken bewaard, die in de kerkvloer ingewerkt of aan de buitenmuren van de kerk bevestigd werden.

Deze grafstenen zijn vooral voor de familievorsers interessant omdat de grafschriften talrijke genealogische gegevens bevatten zoals doop- en familienaam van de overledene, afstamming, geboorteplaats, datum van overlijden, ouderdom bij overlijden, beroep, wereldlijke of kerkelijke functies, naam van de echtgenote(n), aantal huwelijksjaren, aantal kinderen, namen van overleden of nog levende kinderen.

Een drietal inventarissen van bewaard gebleven grafstenen in het Land van Nevele werden reeds gepubliceerd: Hansbeke (3), Nevele (4) en Merendree (5). Onderhavige bijdrage inventariseert de 18e-eeuwse grafstenen die in de Sint-Bartholomeuskerk te Vinkt behouden zijn.

Oude grafstenen te Vinkt.

In 1877, tijdens het pastoraat van E.H. Emmanuel Pieraert (1874-78) werd in de Sint-Bartholomeuskerk te Vinkt een marmeren vloer gelegd (6). Bij deze bevoeringswerken brak men de in de kerk liggende grafstenen op. De arduinen zerken werden verkocht. Vele marmeren grafstenen nochtans werden ordentelijk

Detail van de plattegrond van de kerk
 met ligging van de grafstenen.
 (Tekening Marcel Praet, Nevele)

ingekapseld in de nieuwe vloer van hoogkoor en zijkoren.

De familie Galens te Vinkt, waaronder Désiré Galens gemeenteontvanger en schatbewaarder van de kerkfabriek, bekostigde een deel van deze werken. De memoriesteen van Désiré Galens, die op 24 mei 1887 overleed, kreeg tussen de grafstenen trouwens een bevoorrechte plaats vóór het zijaltaar van Sint-Bartholomeus.

Een 40-tal 18e-eeuwse grafstenen bleven aldus bewaard. Hun ligging wordt met een volgnummer aangeduid op een uittreksel van het grondplan van de kerk: de nummers 1 t/m 5 in het hoogkoor, de nummers 6 t/m 11 aan weerszijden van het altaar in het zijkoor van O.L. Vrouw, de nummers 12 t/m 17 aan weerszijden van het altaar in het zijkoor van St.-Bartholomeus en de nummers 18 t/m 40 op een rij over de volle breedte van de kerk vóór de doorlopende trede van hoogkoor en zijkoren.

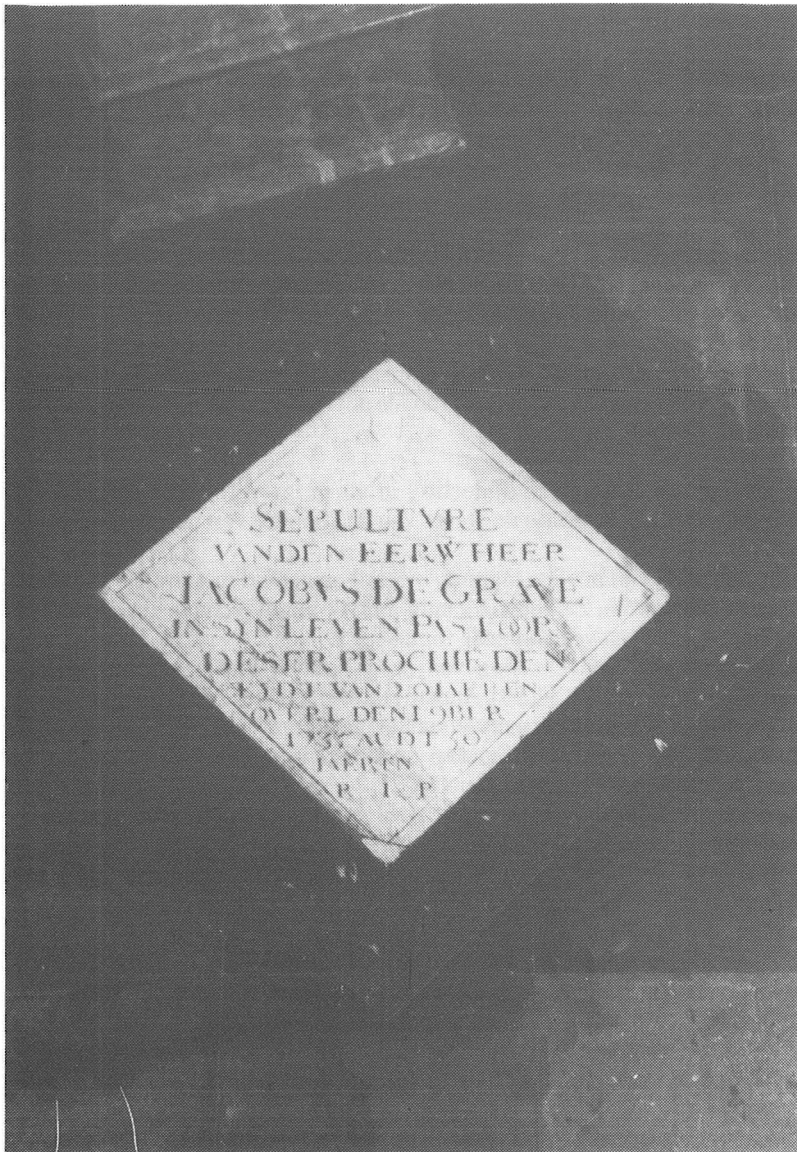
De grafstenen verschillen onderling in vorm, grootte en afwerking. Ze weerspiegelen als het ware de status van de (familie van de) overledene.

Alle grafzerken zijn in witte marmer, meestal omzoomd met stroken in zwarte marmer of hardsteen. Ze zijn vierkantig, ruitvormig of rechthoekig. Vooral de rechthoekige hebben verschillende formaten.

De eenvoudigste randversiering van de grafstenen bestaat uit een strakke omtreklijn (nrs. 1, 16, 32, 34, 38). Andere randversieringen zijn samengesteld uit een geometrische omlijsting met vierkantjes, rechthoekjes of cirkeltjes (2, 11, 13, 22, 23, 35, 39), soms in de hoeken onderbroken door zwierige krullen of gestyleerde blad- of bloemmotieven (13, 21, 24, 26, 32, 35, 36, 38). Een sierlijke ingebeitelde cartouche, rechthoekig of ovaal, soms met het opschrift „Sepulture”, bekroont enkele grafplaten (10, 12, 13, 18, 20, 36, 38, 39).

De mooiste grafstenen dragen symbolische voorstellingen van vergankelijkheid, dood en eeuwigheid:

- de zandloper, een symbool van het gestadig vervloeien van de tijd (38, 39);
- de gevleugelde zandloper, die het vlieden van de tijd sterker accentueert (36);
- de zeis, symbool van de afgeknotte tijd en het weggemaakte leven (24);
- de schedel met twee gekruiste tibia's (12), en het doodshoofd (11, 17, 18, 36, 38) met een knekel (31) of twee gekruiste beenderen (20, 39) als memento mori's;
- de ouroboros, de slang die in haar eigen staart bijt, en door haar cirkelvormige houding zonder begin noch einde de eeuwigheid impliceert, hetgeen nog door het bijgevoegde „aeterna” beklemtoond wordt (36, 38).

Grafsteen E.H.Jacob De Grave (1).
(Copyright A.C.L. Brussel)

Andere grafzerken vertonen een gevleugeld engelenkopje of cherubijntje, omgeven door wolkjes, als troostende boodschap (13, 29, 31, 33, 35). De (mis)kelk met rijzende hostie in een stralenkrans kenmerkt het graf van de priester en wijst naar het priesterschap in eeuwigheid (1, 4, 41, 42). Een wierookvat duidt een overleden koster aan als bedienaar van de parochiekerk (11).

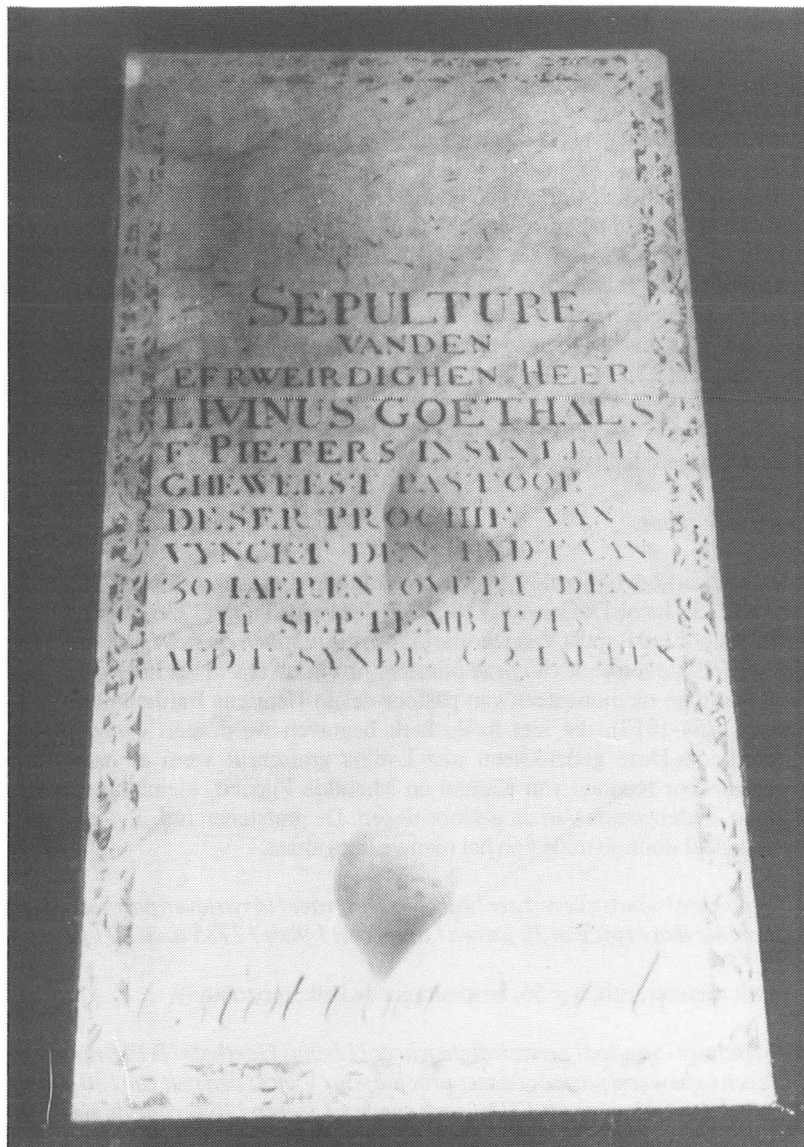
Boven de grafschriften (in drukletters van verschillende grootte, de persoonsnamen soms in schrijffletters) prijkt het „D.O.M.” (Deo Optimo Maximo = aan de heerlijkste opperste God) (3, 4, 5, 8, 21, 23, 37, 42), soms ingebeiteld in de bovenboord van het kader (16, 22). De teksteindigt met het „R.I.P.” (Requiesca(n)t in pace = hij/zij rust(en) in vrede) (1, 4, 10, 24, 26, 33, 37, 41), of met „Bidt voor de ziele(n)”, soms in een banderol (11, 20) of ingebeiteld in de onderboord van het kader (16, 22).

Merkwaardig is de vermelding van enkele overledenen als stichter van een eeuwig jaargetijde in de parochiekerk (6, 11, 14, 21, 24, 29).

In het hoogkoor.

In het priesterkoor liggen de grafstenen van de Vinktse pastoors Lieven Goethals (1685-1715), Jacob De Grave (1716-1735), Jan Frans Tilley (1736-1764), en van onderpastoor Jan Baptist Van Doorne (1746) die *in sijnen eersten iever* overleed. Het stoffelijk overschot van deze priesters rust trouwens in het hoogkoor. Een merkwaardige memoriesteen van pastoor-deken Henricus Bartholomeus Van Balen (1764-1813), die niet in de kerk begraven werd, siert eveneens het priesterkoor. Deze gedenksteen met Latijns grafschrift werd er naderhand geplaatst door toedoen van Kamiel en Mathilde Pijpaert, kleinkinderen van Romain, anderzweers van de pastoor-deken. De grafstenen nrs. 3, 4 en 5 zijn thans bedekt door de trede van het nieuwe hoogaltaar.

1. *Sepulture / vanden eerw heer / Jacobus De Grave / in syn leven pastoor / deser prochie den / tydt van 20 jaeren / overl den 1 9ber / 1735 audt 50 / jaeren / R.I.P.*
(wit marmer, ruit, h = 56, hostiedragende kelk, omzoomd).
2. *Sepulture / vanden / eerweirdighen heer / Livinus Goethals / fs Pieters in syn leven / gheweest pastoor / deser prochie van / Vynckt den tydt van / 30 jaeren overl den / 14 septemb 1715 / audt synde 62 jaeren / Bidt voor de ziele*
(wit marmer, rechthoek, h = 124, b = 63, omzoomd).
3. *D.O.M. / Sepulture / vanden / eerwierdighen heer myn hr / Joannes Baptist*

Grafsteen E.H. Lieven Goethals (2).
(Copyright A.C.L. Brussel)

*Francies / Van Doorne fs d' heer / Ferdinand ghewesen onder / paster deser
prochie Vinc't / welchen in synen eerste iever / overleden den 21 9ber 1746
/ oudt 29 jaeren / Bidt voor de ziele*

4. *D.O.M. / Pia memoriae / reverendi admodum domini / Henrici Bartholomei
Van Balen / qui natus in Millegem prope Moll pastor / fuit vigilantissimus hujus
parochiae per / annos 49 necnon simul decanus / districtus Thilitani per
annos 10 / placide in domino obdormivit 28 junii / 1813 aetatis 84 annorum
sepultus / est in coemeterio / R.I.P. / Camillus et Mathildus Pypaert nepotes
posuerunt*
(wit marmer, kelk met rijzende hostie in stralenkrans).

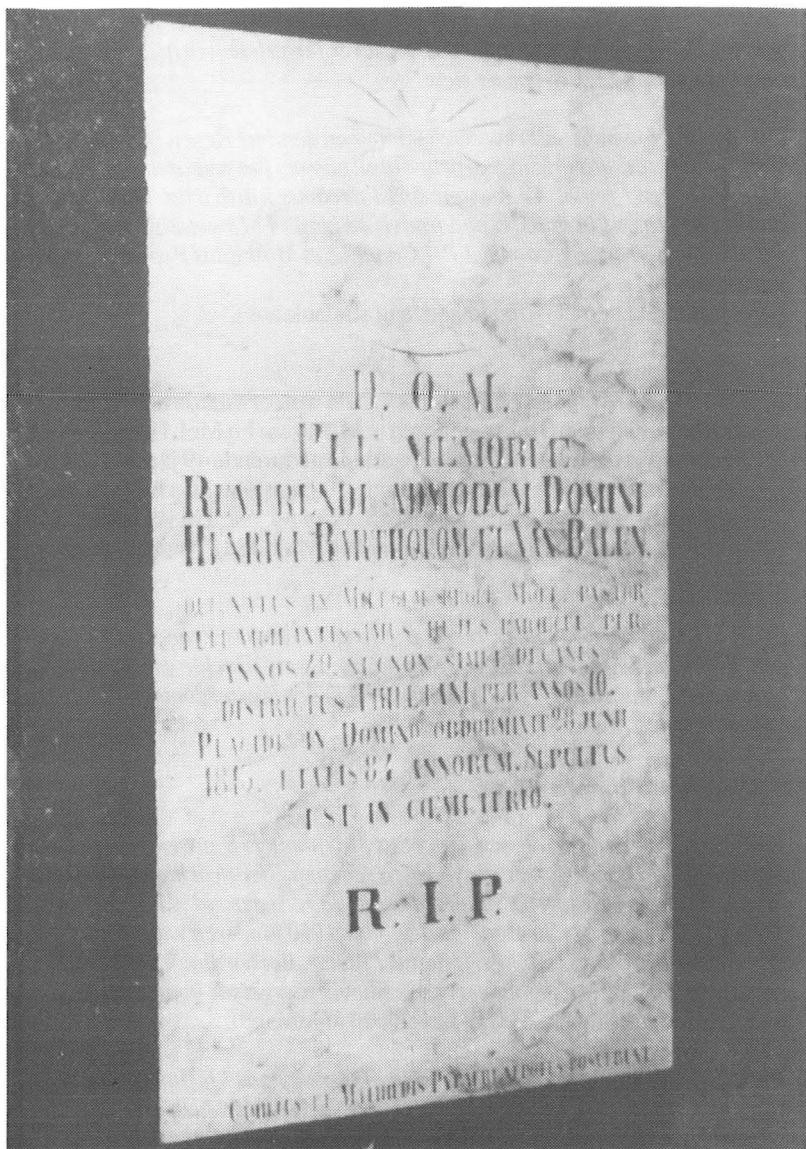
Vrije vertaling:

D.O.M. Ter vrome nagedachtenis van de weleerwaarde heer Henricus Bartholomeus Van Balen, geboren te Millegem bij Mol. Hij is geweest de zeer ijverige herder van deze parochie gedurende 49 jaren en tevens deken van het district Tielt gedurende 10 jaren. Zacht is hij in de Heer ontslapen de 28 juni 1813 in de leeftijd van 84 jaar. Hij is begraven op het kerkhof. R.I.P. Zijn neven Kamiel en Mathilde Pypaert bezorgden deze grafzerk.

5. *D.O.M. / Sepulture / vanden seer eerw heer / Joannes Franciscus Tilley /
gebortigh van S. Amandt / in syn leven pastor deser / prochie van Vynck't den
/ tydt van 28 jaeren overl / den 26 febry 1764 in den / ouderdom van 65 jaeren
/ Bidt voor de ziele*

Aan het zijaltaar van O.L.Vrouw.

6. *Sepulture / van den eersaemen / Jacobus Maenhout fs Bauwen / overl den 2
ougustus 1766 / oud 75 jaer in syn leven schepen / der prochie van Bellem /
in houwelyck geweest met / Catharina Doens fa Jan / den tydt van 38 jaer overl
8 febry / 1775 oud 70 jaer tsaemen gewonnen / 10 kinderen waer van nog in
tlevens syn / Caroline, Joannes, Ignatius / Pieter, Bernardine en Bernardus /
en heeft in dese kercke gefondeert een / eeuwig jaer getyde voor hunne zielen
(wit marmer, rechthoek, 51x68, bovenkant afgezaagd).*
7. *Sepulture / van den eersaemen / Adriaen Cerweytens / fs Jan in syn leven
schepenen / geweest van den Lande van / Nevele overleden den - / oudt -
jaeren / ende van syne huysvr / Susanne Van Hecke / fa Marten overleden den
25 / 8ber 1748 oudt 60 jaeren / ende van haere eersten man / Joannes Van
Wonterghem / fs Joos overleden den 25 9ber / 1721 oudt ontrent 45 jaeren*

Memoriesteen E.H. Henri Van Balen (4).
(Copyright A.C.L. Brussel)

/ ende hebben tsamen ghewonnen / twee kinderen met naemen / Judocus / Marie Cornele / Bidt voor de zielen
(wit marmer, rechthoek, 100x57, omzoomd).

8. *D.O.M. / Sepulture / van den eersaemen / Charles Van Wonterghem / fs Adriaen geweest capiteyn / deser prochie van Vyncq overl / den - audt - jaeren / ende van / Theresia Josepha Vander Elstraete / fa Joannes syne / wettel huysvrâuwe die overl / is den 7 september 1742 audt / 45 jaeren min dry maenden / heeft achtergelaeten neghen / levende kinderen / Bidt voor de zielen*

(wit marmer, rechthoek, 95x54, omzoomd).

9. *Sepulture / van / Celestinus Joans Damman / fs Frans coster deser prochie / den tyd van - jaeren overl den - / oud - jaeren in houwelyck / geweest met / Joanna Maria Van Den Berghe / fa Livinus den tyd van 5 jaeren / oud 27 jaer overl den 30 july 1771 / tsaemen gewonnen twee kinderen / waer van noch in tleven is / Anne Marie*

(wit marmer, vierkant 55x55, omzoomd).

10. *Sepulture / van meester / Jacobus De Baere / fs Frans in syn leven / chyrurgus deser prochie overl / den 11 aperiel 1771 oudt 71 jaer / ende van syn huysvrâuwe / Elisabeth Behaegel fa / Pr overl den 5 Xber 1772 / oudt 65 jaeren / midtsgaeders / van mr Pieter De Baere / fs Jacobus oock in syn leven / chyrurgus deser prochie overl / den 11 7ber 1772 oudt 34 jaer / ende van syn huysvrâuwe / Judoca Carolina Martens / fa Carel overl den 27 8ber / 1771 oudt 27 jaeren / Requiescant in Pace*

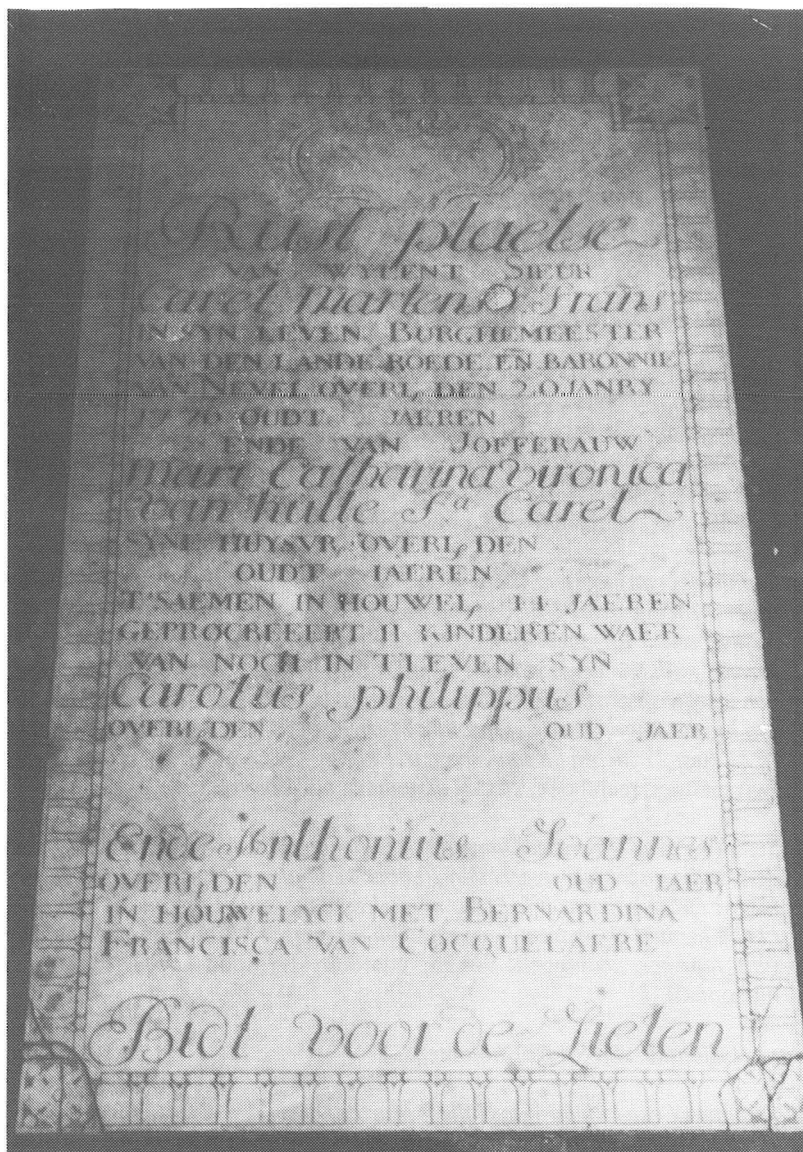
(wit marmer, rechthoek, 94x53, cartouche, omzoomd).

11. *Sepulture / van / Francies Damman / fs Pieter coster deser / prochie van Vynct den / tydt van 57 jaer overl / den 20 8ber 1764 oudt 87 jaer / ende van syne huysvr / Maria Vermeer fa / Jans overl den 16 augusti / 1726 audt ontrent 52 / ende hebben gefondeert / een eeuwich jaergetyde / Bidt voor de zielen*

(wit marmer, rechthoek, 96x55, wierookvat?, doodshoofd, banderol, omzoomd).

Aan het zijaltaar van St.-Bartholomeus.

12. *Sepulture / van / Pieter Van Hulle fs Marten / overl den - / ende Josynne Van Hecke, fa Marten / overl den eersten maerte / 1725 haudt 56 jaeren / en hebben tsamen achter / ghelaten 4 kinderen met / naeme Marten, Judocus, Joannes / Baptiste, ende Joanna Van Hulle / Bidt voor de zielen*

Grafsteen Carel Martens (13).
(Copyright A.C.L. Brussel)

(wit marmer, rechthoek, 72x43, cartouche, doodshoofd met 2 beenderen).

13. *Rust plaetse / van wylent Sieur / Carel Martens fs Frans / in syn leven burghemeester / van den Lande Roede en Baronnie / van Nevel overl den 20 janry / 1776 oudt - jaeren / ende van jofferauw / Mari Catharina Vironica / Van Hulle fa Carel / syne huysvr overl den - / oudt - jaeren / t' samen in houwel 44 jaeren / geprocreeert 11 kinderen waer / van noch in tleven syn / Carolus Philippus / overl den - oud - jaer / ende Anthonius Joannes / overl den - oud - jaer / in houwelyck met Bernardina / Francisca Van Cocquelaere / Bidt voor de zielen*

(wit marmer, rechthoek, 147x78, cartouche met engelenkopje, bloemmotieven, omzoomd).

14. *Sepulture / van Joannes van / Ooteghem fs Frans / overl den 13 7ber 1777 / oud 65 jaer in houwelyck / geweest met / Anne Marie tytgat / fa Jan den tydt van / 30 jaer overl den - / oud - jaer / tsaemen verweckt / elf kinderen met naeme / Frans, Barbara, Marie / Carolina, Adrianus / Jacob, Petrus, Isabella / Bernardus, Coleta / en Leonardus, die ge / fondeert hebben een / jaergetyde van 25 / jaer met eene sack / brood aen den aermen*

(wit marmer, rechthoek, 76x40).

15. *Hier light / begraven / Catharina Van De Velde / huysvr van Joos De Raet / overl den 15 april 1710 / oudt ontrent 73 / jaeren / Bidt voor / de ziele*

(wit marmer, ruit, h = 46, omzoomd).

16. *D.O.M. / Sepulture / van / Adriaen Cornu fs / Adriaen in syn leven / mer peirde smet deser / prochie overl den 18 / april 1771 aud 63 jaer / ende van syn huysvrou / Marianne De Clercq / fa Adriaen overl den / - aud - / jaer hebben tsaemen / geprocreeert 6 kinderen / als nog in tleven syn / Joannes Bapta / Mari Petronella / Carolina / en Isabella Rosa Cornu / Bidt voor de zielen*

(wit marmer, rechthoek, 67x42, omzoomd).

17. *Sepulture / van den ... en syn huysvrouwe / Joanna De Meyer fa Jan / overl den 8 9ber 1721 / Bidt voor de zielen*

(wit marmer, rechthoek, 72x44, doodshoofd, sterk afgesleten zerk, omzoomd).

Vóór de trede van hoogkoor en zijkoren.

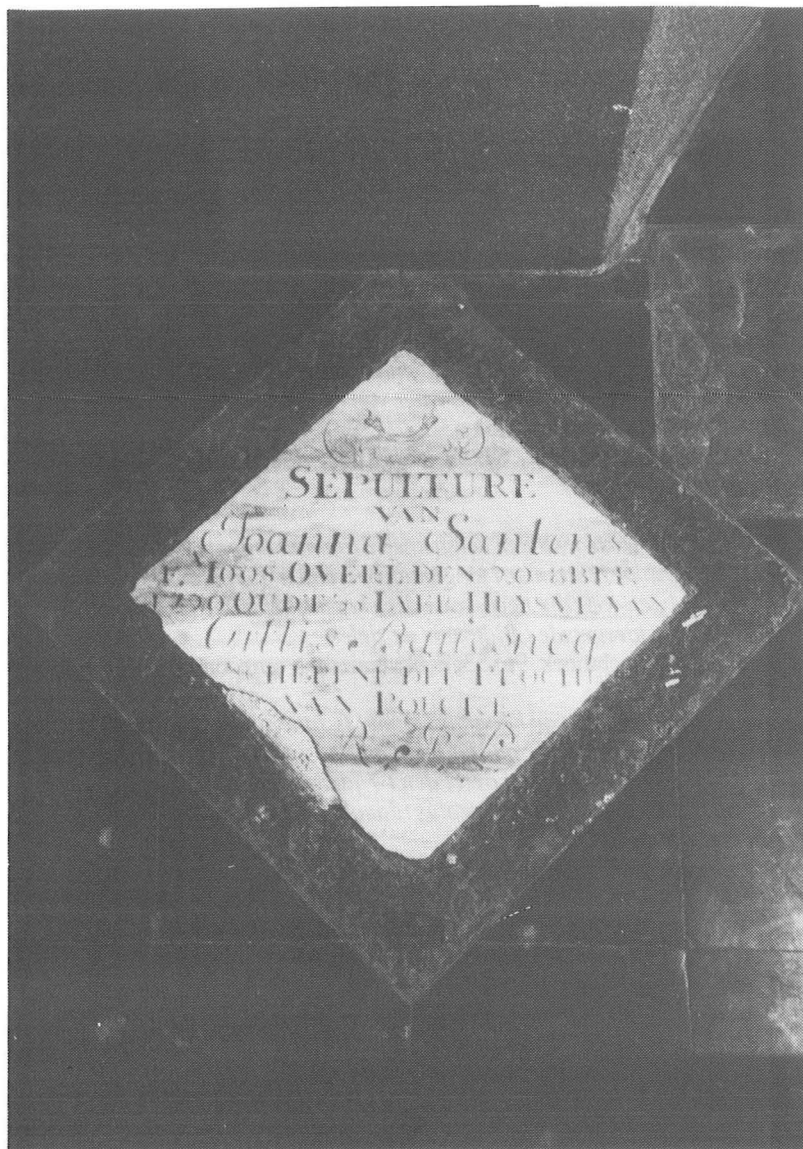
18. *Sepulture / van / Adryaen Van Wonterghem / fs Frans capiteyn geweest / - jaeren schepene van Lande / van Nevel tsynne toere aut / - jaeren overl den - / ende / Marie Anne Van Damme fa Jan / synne huysvr tsamen in / hauwel*

Grafsteen Joannes Dhondt (21).
(Copyright A.C.L. Brussel)

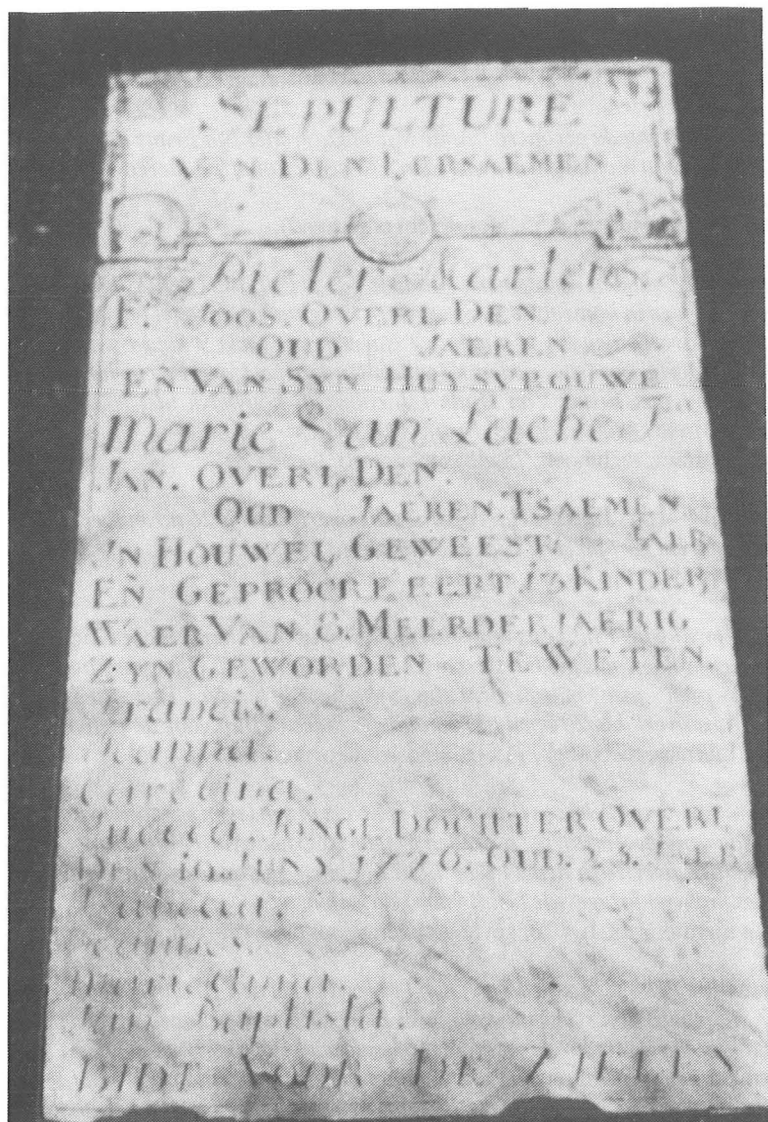
geweest 41 jaeren / tsamen verweckt 14 / kinderen aud 60 jaeren / overl den 14 8bre 1724 / Bidt voor de zielen
(wit marmer, rechthoek, 97x52, cartouche, doodshoofd, beschadigd).

19. *Sepulture / van den eersamen / Jacobus Dhont / fs Joannes overl den 15 / maart 1777 oud 54 jaer / in huwelyck geweest met / Marianna Benoot / fa Joseph overl den / - oud - jaer / tsamen geprocreert / 8 kinderen waer van / dater 4 meerderjaerig / geworden syn te weten / Petronilla Theresia / Joannes Andries / Joanna Catharina / en Anna Jacoba / Bidt voor de zielen*
(wit marmer, rechthoek, 85x44, beschadigd).
20. *Sepulture / van / Joannes Dhont fs / Adriaen overl den 22 / juny 1702 audt - jaer / ende van syne huysvr / Magdalena Koket / fa Rogier overl den 28 / juny 1726 gheprocreert / 7 kinderen waer van noch / in leven Joannes Joanna / ende Carel / Bidt voor de zielen*
(wit marmer, rechthoek, 67x39, cartouche, doodshoofd met 2 knekels, banderol, omzoomd).
21. *D.O.M. / Sepulture / vanden eersaemen / Joannes Dhont / fs Joos ende syne moeder / Livinne Sutterman / jonghman overleden / den 24en 8bre 1774 / oud 70 jaeren / den welcken heeft / aen dese kercke gefondt / voor hunne zielen een / eeuwig jaergetyde / Bidt voor de zielen*
(wit marmer, rechthoek, 96x53, hoekversiering, omzoomd).
22. *D.O.M. / Sepulture / van / Joannes Dont / fs Jans gebortig / deser prochie / overl den 24 maart / 1772 oud 84 jaer / en van syn huysvr / Mari Magdalena / Tuytschaever fa / Francis overl den / 7 janry 1762 oud 72 jaer / tsaemen verwekt / 5 kinder te weten / Carolus / Jacobus / Norbertina / Theodorus / en Andreas / Bidt voor de zielen*
(wit marmer, rechthoek, 67x40, omzoomd).
23. *D.O.M. / Sepulture / van den eersaemen / Carolus Dhondt / fis Jan overleden den 28 / juny 1770 oud 73 jaeren / in houwelyyck geweest met / Francoise Van Hecke / fia Jan overleden den - / juni 1773 oud 71 jaeren / geprocreert 9 kinderen / waer van meerderjaerig / geworden syn / Joannes / Guillielmus / Judocus / Francoise / Catharina / Bidt voor de zielen*
(wit marmer, rechthoek, 98x54, verbrokkeld, omzoomd).
24. *Sepulture / van / Anna Jacoba De Vos / oudt 83 jaer 6 maenden overl / den 5 april 1784 weduwe van / Franciscus Damman / overl coster in Vynckt den / 20 8bre 1764 in houwelyk / 36 jaeren die tsa gewonnen / hebben 7 kinderen*

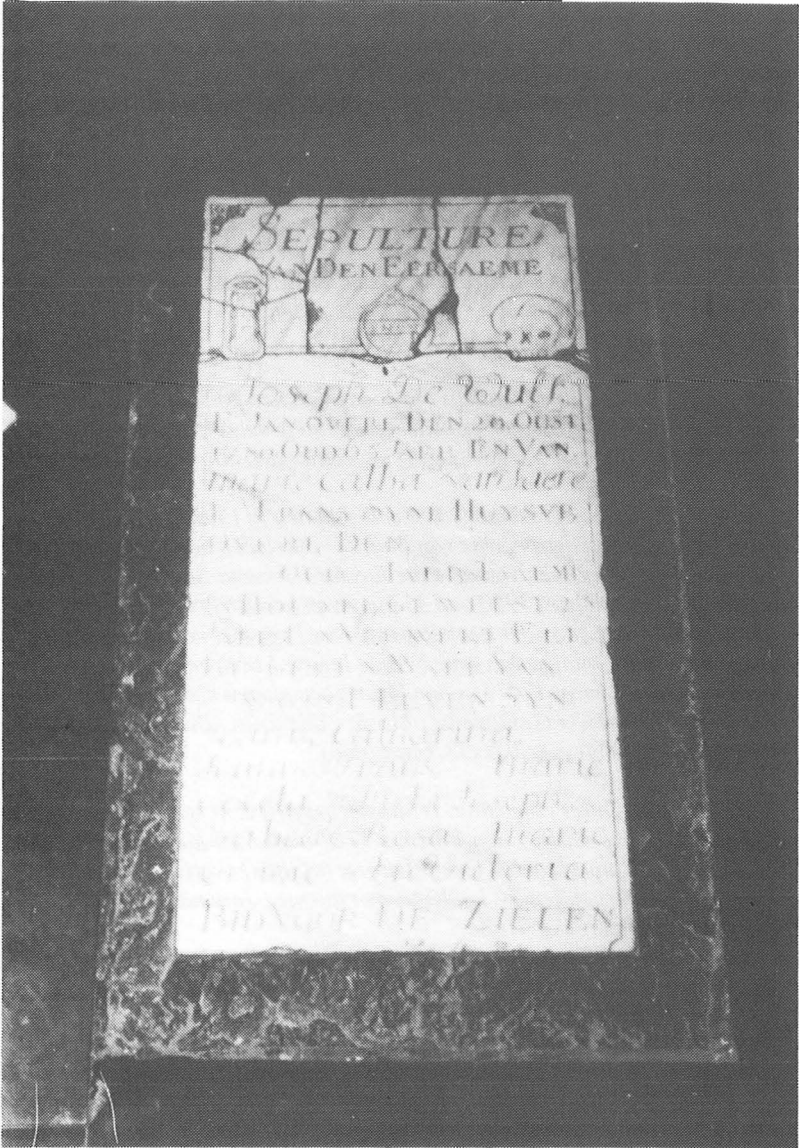
Grafsteen Joanna Santens (33).
(Copyright A.C.L. Brussel)

- / Frans / Joanne / Isabelle / Jacobus / Marie / Celestinus / Anna Jacoba Damman die / gefond hebben een eeuwig / jaergetyde / R.I.P.
(wit marmer, rechthoek, 93x53, zeis?, hoekversiering, omzoomd).*
25. *Sepulture / van de eerbaere / Anne Marie Duyvetter / fa Frans huysvr van Joannes / Van Wonterghem overl / den 77ber 1773 oudt / 31 jaeren / Bidt voor de ziele
(wit marmer, ruit , h = 55, afgesleten, omzoomd).*
26. *Sepulture / vanden eersaemen / Joannes Yde fs Pr / overl den 23 juny 1784 / oud 65 jaer in houwelyk / geweest met / Bregitta Vindevogel / den tyd van 38 jaer overl / den - oud - jaeren / tsaemen verweckt 9 kind / wanof vyf minderjaerig / syn overleden / Joanna Catharina / overl - in houwelyk geweest / met Frans Van Hulle / Jacobus in houwelyk met / Carolina Schelstraete / Marie Jacoba, Francis / R.I.P.
(wit marmer, rechthoek, 73x45, omzoomd).*
27. *Sepulture / van / Joos De Raet / fs Joos die overleden / is 26 november 1711 / oudt ontrent 84 / jaeren / Bidt voor de ziele
(wit marmer, ruit, h = 53, afgesleten, omzoomd).*
28. *Sepulture / van / Philippus Waterloo / fs Philippus overl den 1 / sept 1756 oudt 50 jaer / ende van syne huysvrouwe / Joanna Lapert / fa Gheeraert overled / den - oudt - jaer / mitsgaeders van / syne tweede huysvr / Theresia Tytgat fa / Joos overl den 20 april / 1746 oudt 35 jaeren / Bidt voor de zielen
(wit marmer, rechthoek, 71x42, afgesleten, omzoomd).*
29. *Sepulture / van / Adriaen Baudoncq / fs Frans in syn leven schepen / van den Lande van Nevel op toere / overl den 17 febr 1695 ende van / Marie Sutterman / fa Gillis overleden den 24 febr 1713 / hebben ghefondeert een / eeuwigh ghesonghen / jaergetyde / Bidt voor / de zielen
(wit marmer, ruit, h = 76, gevleugeld engelenkopje, omzoomd).*
30. *Sepulture / van / Joannes Van Oost / fs Joos overl den 16 april / 1775 oudt 77 jaer ende / van syne huysvrouwe / Josyne Peirs fa Antone / overl den - / oud - jaeren tsaemen / geprocreeert 6 kinderen / waer van nog in leven / syn Jan Francies, Philippus / Francis ende Marie / Catharina oock van / syne schoonzoon / Joseph Bodts fs / Pieter overleden den 7 / sept 1761 oudt 37 jaeren / Bidt voor de zielen
(wit marmer, rechthoek, 73x45, omzoomd).*

Grafsteen Pieter Martens (36).
 (Foto Albert Martens, Gent)

31. *Sepulture / vanden eersaemen Albertus / Baudoncq fs Adriaen overl / den - juny 1752 audt 71 jaer / ende vande eerbaere Philipine Van Ooteghem fa Philippus / overl den 12 9ber 1748 / Bidt voor de zielen*
(wit marmer, ruit, h = 66, gevleugeld engelenkopje, doodshoofd met knekel, omzoomd).
32. *Sepulture / vanden eersaemen / Adriaen Baudonck / fs Gillis overleden den 5 / october 1746 oud 37 jaeren / midtsgaeders zyne huysvr / Theresia Van Overbeke / fa Jan overleden den - / oud - jaeren / en hebben tsaemen gewonnen / 7 kinderen waer van daer / noch vyf in tleven zyn / Gillis / Joannes / Francies / Joanna / Jacoba / Bidt voor de zielen*
(wit marmer, rechthoek, 74x46, omzoomd).
33. *Sepulture / van / Joanna Santens / fa Joos overl den 20 8ber / 1720 oudt 35 jaer huysvr van / Gillis Baudonck / schepene der prochie / van Poucke / R.I.P.*
(wit marmer, ruit, h = 56, gevleugeld engelenkopje, omzoomd).
34. *Sepulture / vanden eersaemen / Gillis Baudoncq fil / Adriaen in syn leven schepene / geweest der prochie van Poucke / overleden den 19 maerte 1747 / oud ontrent 70 jaeren / ende syne huysvr / Joanna Santens fila / Joos overleden den 20 8ber / 1720 oud 35 jaeren en hebben / tsaemen gewonnen 9 kinderen / waer van daer noch dry in tleven / syn met naemen / Adriaen / Joanna / Frans / midtga van syne tweede huysvr / Pietronelle Dierkens fa / Jans overl den 21 mei 1741 / in hun leven gewonnen 6 kinderen / Jacobus / Jan Bapt / Josephus / Guillielmus / Maria / Elisabeth / Bidt voor de zielen*
(wit marmer, rechthoek, 102x58, omzoomd).
35. *Sepulture / van Carel Van Hulle / fs Marten in syn leven / schepene van landt / van Nevele overleden / den 8 maert 1729 audt / 59 jaeren / ende syne huysvrauwe / Catharina Van Der / Elstraete fa Gillis / overl den - oudt - / jaer tsaemen / achtergelaten 3 / kinderen met naeme / Joanna, Catharina en / Joannes Josephus / Van Hulle*
(wit marmer, rechthoek, 95x53, gevleugeld engelenkopje, opzoomd).
36. *Sepulture / van den eersaemen / Pieter Martens / fs Joos overleden / - oud - jaeren / ende van syn huysvrauwe / Marie Van Laecke fa / Jan overl den - / oud - jaeren tsaemen / in houwel geweest - jaer / en geprocreeert 13 kinder / waer van 8 meerderjaerig / syn geworden te weten / Francis / Joanna / Carolina / Judoca jonge dochter overl / den 19 juny 1776 oud 25 jaer / Isabella / Joannes / Marie Anna / Jan Baptista / Bidt voor de zielen*
(wit marmer, rechthoek, 93x52, cartouche, doodshoofd, ouroboros, gevleugelde zandloper, omzoomd).

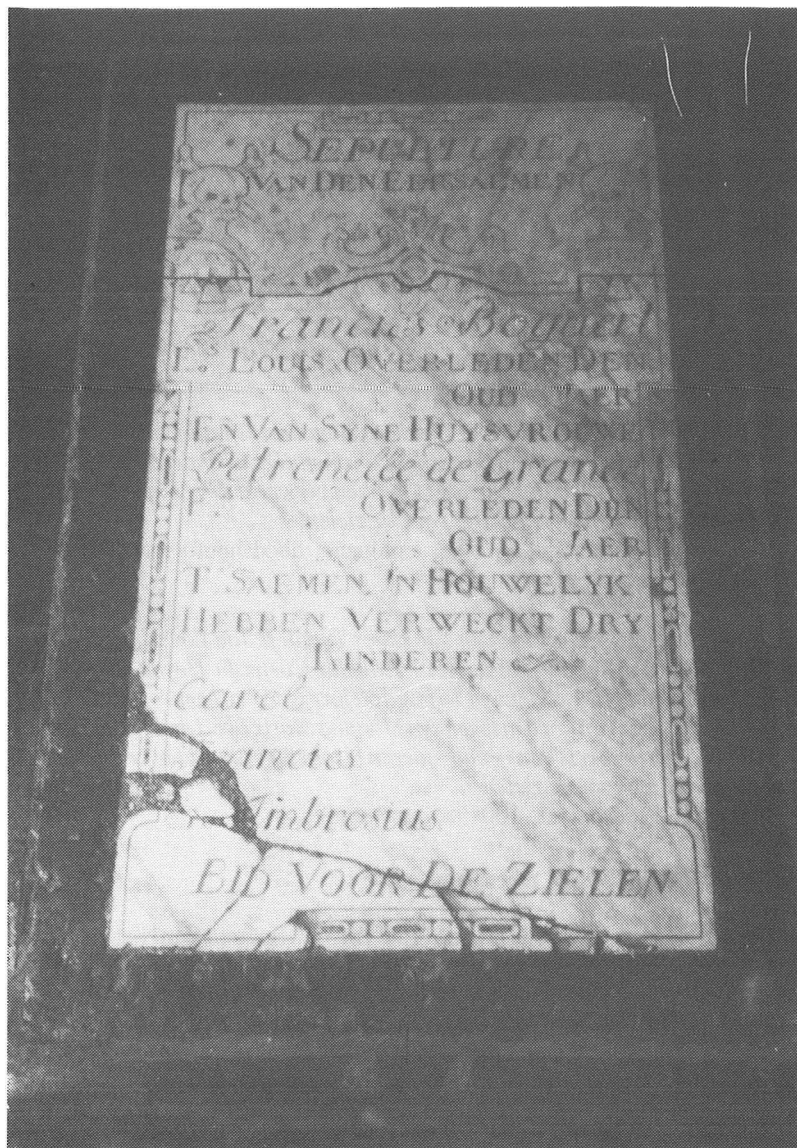
Grafsteen Joseph De Wulf (38).
(Copyright A.C.L. Brussel)

37. *D.O.M. / Godvruchtige gedachtenis / van mijnheer / Désiré Galens / gemeente-ontvanger / schatbewaarder der kerkfabriek / geboren te Vynckt 2 januari 1844 / aldaar overleden / den 24 mei 1887 / R.I.P.*
(wit marmer, ruit, h = 88, kruis).
38. *Sepulture / van den eersaeme / Joseph De Wulf / fs Jan overl den 20 oust / 1780 oud 65 jaer en van / Marie Catha Van Laere / fa Frans syne huysvr / overl den - / oud - jaer tsaemen / in houwel geweest 23 / jaer en verwekt elf / kinderen waer van / nog in tleven syn / Joanna Catharina / Joannes Frans, Marie / Coleta, Pieter Joseph / Isabella Rosa, Marie / Oradio en Victoria / Bid voor de zielen*
(wit marmer, rechthoek, 89x43, cartouche, zandloper, ouroboros, doodshoofd, omzoomd).
39. *Sepulture / van den eersamen / Francies Bogaert / fs Louis overleden den / - oud - jaer / en van syne huysvrouw / Petronelle De Grandel overleden den / - oud - jaer / tsaemen in houwelyk / hebben verwekt dry / kinderen / Carel / Francies / en Ambrosius / Bid voor de zielen*
(wit marmer, rechthoek, 97x56, cartouche, doodshoofd met 2 knekels, zandloper, omzoomd).
40. *Sepulture / van den eersaemen / Joannes Tytgat fs Jan / overl den 11 8ber 1770 oud 65 / jaeren / ende van / Isabella Coene fa Heynderick / syne huysvrouwe overl den 1 / juny 1763 oud 60 jaer tsaemen / geprocreeert negen kinderen / waer van noch in leven syn / Joanna Marie overl den / - oud - jaeren / Gillis Albertus overl den / - oud - jaeren / Isabella Theresia overl den / - oud - jaeren / Bidt voor de zielen*
(wit marmer, rechthoek, 100x58, omzoomd).

Aan de noordelijke muur van de sacristie.

De Vinkse pastoors Henri Van Balen (1764-1813) en Bernard Van Nieuwerburgh (1816-1821) werden begraven aan de oostelijke buitengevel van het zijkoor van O.L. Vrouw. Bij de bouw van een tweede sacristie in 1899 aan de noordzijde van het hoogkoor (7) werden hun grafstenen ingemetseld in de noordmuur van de nieuwe sacristie naast het buitendeurtje.

41. *Hiervooren ligt / begraven den seer / eerweerden heer / Henricus Bartholomeus / Van Balen / gebortig van Millegem / in de Kempen pastoor deser / parochie den tyd van 49 / jaeren deken van het / district van Thielt overl / den 28 juny 1813 in den / ouderdom van 84 jaeren / R.I.P.*

Grafsteen Francies Bogaert (39).
(Copyright A.C.L. Brussel)

(witte zandsteen, rechthoek, 84x46, hostiedragende kelk, omzoomd).

42. *D.O.M. / Hier vooren ligt begraeven / den zeer eerweerden heer / Bernardus Van Nieuwerburgh / zoon van Jan Franchies / ende van / Godelieve Theresia De Vreeze / geboortig van Meyghem / in zijn leven pastor / deser prochie van Vynckt / den tyd van 5 jaeren / overleden den 26 february 1821 / in den ouderdom van 52 jaeren / Bidt voor de ziele*
(arduin, rechthoek, 98x67, kelk met rijzende hostie).

Aan de noordelijke kerkmuur.

Onder het tweede kerkraam, geteld van oost naar west, van de noordelijke kerkmuur bevindt zich nog een 18e-eeuwse grafzerk.

43. *Hier vooren rust / Joseph De Vos fs Andries / overl den 9 xber 1786 oud / 69 jaer in syn leven 38 jaer / ontfangen deser parochie / en capiteyn 43 jaeren / ende / Catharina De Weirt fa / Francies syne huysvrouw / overl den - / oud - jaeren tsaemen in / huwelyck geweest 37 jaer / en geprocreert elf kinder / waer van noch in tleven syn / Pieter Joannes Francies / Isabella Theresia / Marie Joanna, Leonardus / ende Marie Jacoba De Vos / Bidt voor de zielen*
(witte zandsteen, rechthoek, 98x57).

Indes van familienamen.

De in de grafschriften vermelde familienamen worden hierna in alfabetische volgorde gerangschikt. De getallen verwijzen naar het nummer van de grafsteen.

Baudonck 29, 31, 32 33, 34	De Raet 15, 27
Behaegel 10	De Vos 24, 43
Benoot 19	De Vreeze 42
Bodts 30	De Weirdt 43
Bogaert 39	De Wulf 38
Cerweytens 7	Dhondt 19, 20, 21, 22, 23
Coene 40	Dierkens 34
Cornu 16	Doens 6
Damman 9, 11, 24	Duyvetter 25
De Baere 10	Galens 37
De Clercq 16	Goethals 2
De Grande 39	Koket 20
De Grave 1	Lapaert 28
De Meyer 17	Maenhout 6

Martens 10, 13, 36
Peirs 30
Pypaert 4
Santens 33, 34
Schelstraete 26
Sutterman 21, 29
Tytgat 14, 28, 40
Tilley 5
Tuyschaever 22
Van Balen 4, 41
Van Cocquelaere 13
Van Damme 18
Van Den Berghe 9
Van Der Elstraete 8, 35
Van De Velde 15

Van Doorne 3
Van Hecke 7, 12, 23
Van Hulle 12, 13, 26, 35
Van Laecke 36
Van Laere 38
Van Nieuwerburgh 42
Van Oost 30
Van Ooteghem 14, 31
Van Overbeke 32
Van Wonterghem 7, 8, 18, 25
Vermeer 11
Vindevogel 26
Waterlo 28
Yde 26

Index van plaatsnamen.

Bellem 6
Meigem 42
Millegem 4, 41
Mol 4

Nevele (Land van) 7, 13, 18, 29, 35
Poeke 33, 34
St.-Amands 5
Tielt (District van) 4, 41

Albert MARTENS, Gent
Frans MICHEM, Vinkt

Noten.

- (1) Y.HOLLEBOSCH-VAN RECK, V.MEILLANDER, *Rendez-vous met Margere Hein*, Gent, 1986, blz. 35.
- (2) A.MARTENS, *Kerklijken te Hansbeke*, in *Het Land van Nevele*, jg. XXIII (1992), afl. 2, blz. 119-130.
- (3) A.MARTENS, *Grafstenen en gedenkplaten aan de Sint-Petrus- en Pauluskerk te Hansbeke*, in *Het Land van Nevele*, jg. VIII (1977), afl. 1, blz. 25-30.
- (4) A.MARTENS, *Grafstenen en gedenkplaten in en aan de Sint-Mauritskerk te Nevele*, in *Het Land van Nevele*, jg. IX (1978), afl. 1, blz. 3-9.
- (5) R.MOELAERT, *De Sint-Radegondekerk te Merendree en haar kunstpatrimonium*, in *Appeltjes van het Meetjesland*, nr. 31 (1980), blz. 94-99.
- (6) F.MICHEM, *Vinkt, kerk en parochie*, Vinkt, 1971, blz. 53.
- (7) F.MICHEM, *o.c.*, blz. 8.

BACK TO THE ROOTS... EEN VERSLAG

Elk jaar steken Amerikaanse nazaten van emigranten van bij ons de Atlantische Oceaan over op zoek naar verwanten die ze nog nooit zagen, op plaatsen waarvan hen door hun ouders een beeld werd meegegeven zoals die eruit zagen een halve eeuw tot driekwart eeuw geleden.

Mildred Lievens uit Rock Island, Illinois en haar dochter Jeanne Kale staken deze zomer ook de grote plas over en op 10 augustus bezochten ze Poesele, het geboortedorp van Mildred's ouders en Jeanne's grootouders (1). Hoewel Mildred Lievens een Amerikaans staatsburger is heeft ze toch honderd procent Poesels bloed door haar aderen vloeien. Haar echtgenoot Joe Kale stamt van een Ierse vader en een Duitse moeder zodat dochter Jeanne naast vijftig procent Poesels bloed, vijftienvintig procent Iers en evenveel Duits bloed door haar aderen voelt stromen.

Onze contacten met de Lievens in Amerika dateren van een tiental jaren terug toen we de voorbereidingen troffen voor de heemkundige tentoonstelling *Toen Poesele nog POESELE was* (september 1983) waar speciale aandacht werd besteed aan de Poeselse Amerikanen. Voor de tentoonstelling en de begeleidende brochure konden we toen op de medewerking rekenen van de familie Lievens en vooral op deze van Marion Lievens, Mildred's oudere zusters, die voor ons de gegevens over de families Lievens en De Meulenaere samenbracht. Op vraag van Mildred Lievens bezorgden we in maart 1986 informatie over ons land en onze streek voor een tentoonstelling over België in de Eugene Field School te Rock Island waar Mildred werkzaam is als hulpsecretaresse. De contacten bleven en we waren dan ook aangenaam verrast toen we in het voorjaar het nieuws ontvingen dat twee leden van de *Lievens family* België zouden bezoeken en naast Gent, Brugge en Brussel ook een bezoek wensten te brengen aan Nevele en Poesele. We boden dan ook graag onze diensten aan om in onze streek en bij de familie als gids te fungeren.

Eerst was gepland dat Marion Lievens haar zuster Mildred zou vergezellen maar omwille van familiale omstandigheden moest zij van haar reisplannen afzien. Haar plaats werd ingenomen door Jeanne Kale, Mildred's tweede dochter die in Chicago woont en er werkzaam is in de gehandicaptenzorg.

Na een vlug bezoek aan Ooidonk en aan de familie in Sint-Martens-Lerne, Nevele, Lotenhulle en Poesele ging de tocht naar de Sint-Laurentiuskerk en het kerkhof eromheen, het geboortehuis van de Lievens (nu Oude Kerkstraat 6) en de De Meulenaeres (nu Beentjesstraat 1).

Moline 21 mei 1931:
Huwelijk van Baziel Lievens en Zulma De Meulenaere
met getuigen Ernie Lievens en Elisabeth Cauwels.
(Fotoarchief Mildred Lievens)

Voor beide vrouwen werd het bezoek aan de familie en Poesele een onvergetelijke ervaring. Zelf voelde ik een enorme voldoening bij het zien van de blijdschap op de gezichten van de neven en nichten die voor het eerst hun bloedverwanten uit het verre Amerika ontmoetten. We raakten steeds maar meer achter op een in alle haast geïmproviseerd uurschema, maar niemand scheen zich hierom te bekommeren.

Hoe langer Mildred Lievens contact had met haar familie, hoe meer Vlaamse woorden zij zich plots ging herinneren. *Ik weet niet wat het is, zei ze, maar ik herinner mij ineens woorden in het Vlaams dialect die ik vermoedelijk sinds mijn kinderjaren niet meer heb uitgesproken. Het is alsof alles terugkomt. De neven en de nichten die ik hier voor het eerst zie geven mij het gevoel dat ik een broer of een zuster opnieuw ontmoet die ik in jaren niet meer heb gezien.*

De ouders van Mildred Lievens, Baziel en Zulma De Meulenaere werden allebei te Poesele geboren (2), hij op 23 juli 1895 (†Moline, U.S.A. 1/11/1981), zij op 26 maart 1906 (†Moline, U.S.A. 2/01/1986). Baziel Lievens, bijgenaamd *de Vetten Lievens* trok een eerste maal naar de Verenigde Staten in 1922. Na enkele maanden keerde hij naar België terug maar vanaf 1924 vestigde hij zich definitief in de States, eerst in Chicago, daarna in Moline, de nieuwe thuishaven voor vele uitgeweken Vlamingen. Baziel was de jongste van de Lievens die voor de Amerikaanse lokroep bezweek. Voor hem hadden zijn broers René (in 1907), Camiel (in 1911) en Theofiel (in 1912) reeds de stap gewaagd waarvan Camiel nog vóór het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog terug kwam.

Zulma De Meulenaere verliet op 28 mei 1919 Poesele samen met haar moeder Marie Verplaetse en haar twee oudere zusters Zelig en Odile. Ze gingen hun vader Alfons De Meulenaere (uitgeweken op 17 oktober 1913) achterna. De familie De Meulenaere kreeg de bijnaam *Lijnwaad* omdat vader De Meulenaere een linnenverkoper was die van deur tot deur trok met zijn koopwaar. Julius De Meulenaere, de zoon van de familie, emigreerde een jaar later.

In Moline ontmoetten Zulma en Baziel elkaar en beide Poeselaars traden op 21 mei 1931 in het huwelijk in de Sacred Heart Church te Moline. Ze kregen vier kinderen: John (°19/08/1932), Marion (°19/05/1934), Mildred (°02/04/1936) en Ronald (°10/11/1938). Thuis werd „Vlaams” gesproken. Tot hun zevende jaar spraken de kinderen een mengeling van Vlaams dialect en Engels, doorspekt met enkele Franse woorden die men van speelkameraadjes had geleerd. Pas op school leerde men een correct Engels taalgebruik.

De afstammelingen van René, Theofiel en Baziel Lievens, samen met de

Poesele 14 augustus 1992: Voor de woning van neef Omer Lievens in de Beentjesstraat.
V.l.n.r.: Omer Lievens, Jeanne Kale,
Kristien Van de Gehugte, H el ene Lievens en Mildred Lievens. (Foto André Bollaert)

aangetrouwden, zijn thans met ongeveer 150. Sinds 1980 houden ze jaarlijks in de maand juli een *Lievens reunion* in het Stephens Park te Moline. Alle Lievens die in Poesele werden geboren zijn thans overleden. Ernie Lievens, René Lievens' oudste zoon die samen met zijn ouders in 1907 de overtocht meemaakte overleed op 1 april van dit jaar. Zijn jongere broer Elmer werd in Poesele verwekt en zag in Moline het levenslicht. Zo doet in de familie het verhaal de ronde dat hij in de buik van zijn moeder werd overgesmokkeld naar de Verenigde Staten.

Van alle Poeselse emigranten is, voor zover onze informatie reikt, enkel nog Odile De Meulenaere in leven, op 23 september ll. werd ze 90 jaar. Ze spreekt en schrijft nog een verrassend goed Nederlands en leest nog steeds Engelse, Nederlandse en Franse boeken. De Franse taal leerde ze in Nevele op de Franse school. Van haar nicht Mildred wou Odile dan ook het laatste nieuws vernemen uit haar geboortedorp, want voor haar was Poesele nog steeds het dorpje uit „arm Vlaanderen” met zijn schamele huisjes en zijn slechte wegen.

Op vrijdag 14 augusts, in de voormiddag, brachten Mildred Lievens en haar dochter een nieuw bezoek aan Poesele, ditmaal speciaal om Maurice Deolet (°Poesele 18/02/1899) te bezoeken, één der oudste inwoners van het dorp. De familie Deolet die aan de achterzijde van het kerkhof woonde (waar Firmin Deolet en zijn echtgenote thans het laatste Poeselse kruidenierswinkeltje uitbaten) onderhield destijds goede betrekkingen met de familie De Meulenaere. Odile wou dan ook graag vernemen wat er van hen en de woning geworden was. Na nog een vlug bezoek aan oud-schoolmeester Adhemar Mestdagh, die jarenlang correspondeerde met Julius De Meulenaere, werd afscheid genomen van Poesele, nog steeds niet begrijpend waarom hun ouders en grootouders destijds het dorpje verlieten want zij vonden het hier toch zo *beautiful*.

André BOLLAERT, Poesele

Noten

- (1) Dit bezoek kreeg ook aandacht in de plaatselijke pers nl. op 21/08/1992 in Het Volk, *Amerikaansen hadden enige moeite met Poeselse dialect*, (D.K.Z.) en op 26/08/1992 in Het Nieuwsblad, *Poeselse Amerikanen vinden Poesele toch zo beautiful*, (H.V.N.).
- (2) Over de Poeselse emigranten verscheen:
A.BOLLAERT, *Onze Amerikanen*, in *Toen (Poesele) nog POESELE was*, blz. 13-35, Poesele, september 1983 en
A.BOLLAERT, *Poeselse uitwijking naar Amerika tussen 1890 en 1930*, in *Het Land van Nevele*, jg. XV (1984), afl. 1, blz. 11-21 en afl. 4, blz. 225, 226.

EEN FRISDRANKFABRIEKJE TE VOSSLARE

Hoe het begon.

Langsheen de Oossekouter te Nevele werd een nieuwe woonwijk gebouwd in 1856, de woonzone kreeg de benaming „De Akker”. Voor de waterafvoer van deze huizen werd een riolering aangelegd dwars door de Kernemelkstraat, nu A.C. Van der Cruyssenstraat, vanaf de woonzone tot aan de Poekebeek.

De werken gebeurden naar de plannen van architect-wegenontwerper Georges Speekaert (1). Men diende diepe gleuven te graven omdat de straat lichtjes klimt naar de nieuwe wijk toe. Deze werken startten in 1957.

Tijdens deze werken lag er voor onze hofingang een grote klomp aarde. Onwillekeurig schopte ik ertegen, de klomp viel open en tot mijn grote verbazing kwam er uit de aarde een flesje te voorschijn. Na het reinigen bleek het een kogelflesje te zijn met ingebrande benaming „Alois Van Renterghem Vosselaere”. Tussen de familienaam en de plaatsnaam prijkte een duif.

Nieuwsgierig trok ik enkele dagen later naar het gemeentehuis van Vosselare, waar gemeentesecretaris Georges Verpoest de registers nakeek. Hij kwam tot de bevinding dat er in de „Doornplas” een limonadefabriekje moet geweest zijn, in de nabijheid van Vincents windmolen. Meer vond hij niet. Daar er toen over kogelflesjes praktisch geen literatuur voorhanden was, liep elk spoor dood.

Het kogelflesje van Vosselare werd in 1963 in het museum „Rietgaverstede” tentoongesteld tussen andere flesreliken van bierbrouwers en bieruitzetteren uit de omgeving. Daar bleef het tot in 1991.

In het Gents Museum voor Industriële Archeologie, Minnemeers nr. 9 liep een tentoonstelling over limonade en waters en de toestellen geschonken door de Evergemse limonadefabriek August Debbaut, die in 1974 alle activiteiten stopzette. Naast allerlei toestellen en hulpstukken toonde men aan de bezoekers een reeks kogelflesjes waaronder een uiterst zeldzaam exemplaar op naam van „Maison Chaffart Gand”; tot op heden het enige gekend flesje uit de beginperiode.

De daar uitgestalde flesjes brachten me op het idee het kogelflesje van Vosselare opnieuw ter hand te nemen om over de herkomst iets meer te vernemen (2).

Uit de geschiedenis van de kogelflesjes.

Het kogelflesje zou een Engelse uitvinding zijn van 1852 door A.E. Loradoux uit Belford (3). Hij wou een fles maken die kon worden afgestopt met een

cylindervormige houten, glazen of metalen stop. Een andere Engelsman, Charles C. Grover zocht en bracht enige verbetering aan de uitvinding van Loradoux. In Frankrijk was Mr. Sloan à Paris aan het zoeken.

Aan de hand van enkele zeldzame overgebleven exemplaren neemt men aan dat het kogelflesje, zoals men het nu kent, het levenslicht zag in 1880 en de Engelse naam meekreeg van *the Codd bottle*.

In 1862 was het woord kogelflesje nog niet opgenomen in het Nederlands-Frans woordenboek van Kramers-Bonte.

In ons land begon in 1897 de *S.A. des Verreries de Jumet* met het fabriceren van kogelflesjes, aanvankelijk was het 100 procent handwerk, dus werd het flesje met de pijp geblazen.

Na 1897 ging, door de invoering van de Owensmachine met geperste lucht, die de menselijke long verving, de fabricatie van de flesjes gebeurde sneller (4).

Het flesje had een zeer dikke wand omdat men het vulde onder hoge druk; een ingebouwde cilindervormige knikker sloot na de vulling en door de druk het flesje af. Een gummiring boven aan de hals maakte een perfecte afsluiting mogelijk. Vooraleer men kon drinken moest men de knikker met een ontstopper of *saffardstekker* naar beneden duwen. De knikker viel tussen een dubbele neep aangebracht in de flessehals (5). De inhoud van een flesje kon bestaan uit spuitwater of limonade.

Een van de eerste fabrieken van zulke metaalvrije minerale waters werd te Gent opgestart. De stichter was Edouard Chaffart, geboren in Oostende en gehuwd met Henriette Block. De man overleed in 1880 en zijn weduwe verhuisde naar Ledeberg (6). De naam Chaffart werd zo in het Gentse bekend, dat men sprak van een *chaffarke* dat zowel het flesje als de inhoud ervan dekte. In onze streek sprak men ook van *chaffarke* of van *een zwaantje*. Op verscheidene flesjes waren soms ook zwemmende zwaantjes afgebeeld wat duidde op de inhoud van het flesje, namelijk spuitwater. Bij ons kocht men een *zwaantje*, *chaffarke* of *saffar*. Onbewust gaf Edouard Chaffart zijn naam zowel aan een flesje als aan de inhoud ervan en dit nog vele jaren na zijn overlijden.

Het kogelflesje van Vosselare.

Dat kogelflesje is vervaardigd in doorschijnend licht groenachtig glas, het is in een vorm gegoten. De volledige hoogte bedraagt 19 cm, de bodem heeft een diameter van 57 mm, aan de hals meet het 54 mm, de knik in de hals is 29 mm,

Het kogelflesje van Vosselare.
(Museum Rietgaverstede, Nevele)

de mond meet 22 mm en de inhoud bedraagt 25 cl. Op de onderkant van het flesje is in een ovaal het volgende ingebrand „Alois Van Renterghem” in letters van 15 mm, daaronder staat een naar links kijkende duif van 35 op 32 mm gevolgd door de gemeentenaam „Vosselaere” in letters van 5 mm. In de bodem zijn de letters „E.B.” ingegoten, ze zijn 20 mm hoog; naast de letters staat het nummer 10.978, de cijfers zijn 5 mm hoog.

De namen duiden de eigenaar en de plaats aan; *Gaasch-Anvers* heeft betrekking op de leverancier van de flesjes. In het adressenboek van Antwerpen (*Livre d'adresses de la ville et de la Province d'Anvers 34e éd. Anvers, 1909*) leest men op blz. 312: *Gaasch J.B. import-exportat. nég. en bouteilles, appareils pour cause gazeuses. Remp. St Georges 23*. Op blz. 546 van hetzelfde adressenboek staat een grote omkaderde aankondiging: *Téléphone 4264, adresse télégraphique Bottle Anvers J.B. Gaasch, 23 Rempart Saint-Georges n° 23 Anvers, importation-exportation. Verreries, bouteilles à Bières, Vins et Liqueurs, Verreries pour la Pharmacie Droguerie, Confiserie, parfumerie etc. Grand assortiment de modèles nouveaux pour spécialités de toutes sortes. Spécialité de bouteilles) billes anglaises extra-fortes pour Limonades et Eaux-gazeuses. Gravure sur Bouteilles, Gros - Demis gros (7)*.

De twee letters in de bodem zijn niet nader te verklaren; misschien hebben ze te maken met de ontwerper van de gietvorm. In het museum van Heist-op-den-Berg is een flesje voorhanden met dezelfde naam en letters als op het flesje van Vosselare.

Het nummer op de bodem is het klantnummer. Het volstond bij elke bestelling het nummer te vermelden om zo de juiste flessen met merken en benamingen te bekomen. Alois Van Renterghem heeft voor zover men kan nagaan een bestelling geplaatst van 500 flesjes.

Normaal zou men de ledige flesjes terug kunnen recupereren maar in werkelijkheid was het anders. Vele flesjes bleven achterwege. Eens leeg gedronken vielen ze in handen van de jeugd, de flessehals werd weggeslagen om zo de glazen knikker te kunnen bemachtigen. Vele flesjes stierven zo een vroege dood.

Alois Van Renterghem.

Alois Van Renterghem werd te Nazareth geboren op 10 juli 1878. Hij huwde te Huise op 27 november 1901 met Marie-Irma Van Renterghem die daar het levenslicht zag op 8 april 1877. Het paar vestigde zich te Kruishoutem waar ze als herbergier en herbergierster werden ingeschreven. Daar is een zoon geboren op 10 januari 1902, Mauritius-Josephus genoemd. Hetzelfde jaar verhuisden ze

naar Huise waar een tweede zoon werd geboren op 15 augustus 1903, hij kreeg de naam van Josephus-Remigus.

In 1905 verhuisde het gezin naar de Zeistraat te Nevele waar ze een herberg openen. In 1906 wordt in de Doornplas 10bis te Vosselare een nieuwe woning gebouwd met stallen. Het gezin Van Renterghem neemt er zijn intrek, ze openen er de herberg „De reisduif”.

Bij de echtelingen en hun twee kinderen komt de broer van Alois, namelijk Maurice Van Renterghem, bij inwonen op 10 november 1909. Een jaar later verlaat hij Vosselare en vertrekt naar Gent. De tweede broer Henri was voordien, op 8 oktober 1909, overgekomen en vertrok een jaar later naar Eine. Als meid vonden we Celina Buysse, afkomstig uit Gent en daarna Irma Goemaere uit Poeke.

Alois Van Renterghem overlijdt te Vosselare op 8 juni 1919. Bij de weduwe komt haar moeder, Cordula Vaernewijck uit Bachte-Maria-Leerne, weduwe Charles Van Renterghem, inwonen. Nadat ze verhuisd zijn naar Doornplas 13, komt in 1920 een andere meid bij de weduwe wonen, nl. Marie Rijckaert van Poesele (8).

Het fabriekje van Vosselare.

Zoals reeds vermeld was het bedrijf gelegen in de Doornplas nr. 10bis (in 1920 had het als huisnummer 11), dit is de huidige Landegemstraat nr. 18, kadastraal gekend als afdeling 6, sectie B, perceelnummer 265V (9).

Oorspronkelijk was het in 1644 eigendom van de *Kerke van Vosselaere* (10) en werd het tijdens de Franse periode aangeslagen en verkocht. Later kwam het in handen van Dr. Felix Blomme, gehuwd met Angeline Penneman; in 1848 van de wed. Blomme en kinderen. In 1890 behoorde het toe aan Alfred Lampaert-Bettens die het goed te koop stelde in 1906.

Dat groot perceel land, dat zich uitstrekte tot aan het groot goed „Ter Meersch”, stond bekend als het „Galgenveld”. Na de verkoping was de nieuwe eigenaar Z.E.Heer Leo-Emmanuel Dutry, pastoor te Bachte-Maria-Leerne. Hij liet op zijn eigendomeen woning met stallen bouwen; de huurder werd Alois Van Renterghem. In 1911 stond het goed weer te koop. De nieuwe eigenaar werd Theofiel Van Maldeghem-Vermeire. Juist voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog werd het goed aangekocht door Octaaf-Kamiel Van den Berghe-Van Renterghem uit Bachte-Maria-Leerne.

Na het overlijden van Alois in 1919 verhuisde de weduwe naar de Doornplas nr.

13. De nieuwe huurder was Maurits Verplaetse-Marie Michiels, die reeds in 1922 verhuisden. In 1926 werd het goed aangekocht door Hendrik-Octaaf Keirsbilck-Bultinck. Door erving is het goed nu eigendom van Karel Clincke-Mariette Keirsbilck (11).

De activiteit van Alois Van Renterghem.

Zijn activiteiten waren velerlei. Te Kruishoutem, Huise en Nevele was hij herbergier. Toen hij zich in 1907 te Vosselare vestigde, opende hij herberg „De reisduif”. Hij werd bieruitzetter, een van de eersten in de streek die de bieren van de brouwerij Meiresonne aan huis bestelde. Hij trok met de triemkar door Vosselare en een gedeelte van Nevele. Op het eind van 1907 richtte hij een kleine melkerij op. Hij haalde op de omliggende hoeven de overschotten van melk op die hij zelf met vrouw, kinderen en broers verwerkte. Hij karnde en roomde en tijdens zijn bierronde voerde hij zijn karnemelk mee.

Toen in 1908 de gemeentesecretaris van Nevele, nl. Camiel Van de Castele, een poging ondernam om de wekelijkse markt herop te richten was Van Renterghem aanwezig met zijn produkten (12). Informanten van Vosselare verklaarden dat de melkerij kleinschalig was, vermoedelijk uitgerust met karn en ontromer.

In 1909 zou Alois starten met een frisdrankenfabriekje. Zoals we reeds meldten kocht hij eenmaal kogelflesjes aan bij Gaasch te Antwerpen. Op onze landelijke gemeente was het kogelflesje een nieuwigheid. Over dit frisdrankenfabriekje weten we bitter weinig. Wat hij echt verkocht blijft ook een raadsel. Was het spuitwater of water met citroenextract, zodat het limonade werd?

Op het erf was er toen geen grote waterput aanwezig. We vermoeden dat hij bronwater aankocht in tonnen, waarschijnlijk uit de streek van Gavere en Dikkelvenne. Hij zal de streek wel goed hebben gekend. Over de uitrusting is evenmin iets geweten. Hij had waarschijnlijk een aftrektoestel, een flessenkuiser en een toestel voor het maken van koolzuurhoudend water. Dit alles werd zeker na het overlijden van Alois verkocht.

Er blijven nog zoveel onbeantwoorde vragen. Hoe gebeurde de verkoop, hoeveel verkocht hij, welke siroop voegde hij toe aan het water? De toevoeging gebeurde zeker met een siroopsput.

Oudere inwoners van Vosselare weten nog iets over het limonadefabriekje (13). De duif op zijn kogelflesjes wijst waarschijnlijk op zijn herberg „De reisduif”.

Alsof het voor Alois nog niet voldoende was richtte hij in 1912 een maalderij op in een der bijgebouwen. De looper werd in beweging gebracht met een petroleum-motor.

De oorlogsjaren 1914-18 zullen zeker als spelbreker opgetreden zijn. In 1915 vielen zijn melkerijtje en zijn maalterij stil. De produktie van spuitwater of limonade draaide zeker op een laag pitje, de aanvoer van de grondstoffen zit hier wel voor iets tussen.

Dan kwam het overlijden van Alois. De uitrusting werd verkocht en de weduwe verhuisde naar een kleinere woning gelegen in dezelfde straat Doornplas nr. 13.

Na jaren werd Alois Van Renterghem te Vosselare vergeten. Zonder de toevallige vondst van een kogelflesje zou deze bijdrage wellicht nooit zijn geschreven. Dankzij zijn flesje herleefde Alois weer eventjes. Met hem verdween een stukje industrieel erfgoed te Vosselare.

Antoine JANSSENS, Nevele

Noten

- (1) A.JANSSENS, *Mensen uit ons heem (V). Architect Georges Speekaert*, in *Het Land van Nevele*, jg. XXI (1990), afl. 3, blz. 185-197.
- (2) *Frisse dranken. Frisdranken. Ja maar dan*, in *Tijdschrift voor Geschiedenis van Techniek en Industriële Cultuur*, Miat, Gent, afl. 34/2, 1991.
- (3) M.VAN WESEMAAL, *What's in a name. Geschiedenis van het kogelflesje*, in *Oostvlaamse Zanten*, jg. XLVIII (1973), afl. 4.
- (4) G.VERHEEKE, *Namen op kogelflesjes*, in *Tijdschrift voor Geschiedenis van Techniek en Industriële Cultuur*, jg. 1991, afl. 34/2.
- (5) J.TAELDEMAN, *Bomboare III*, in *Het Land van Nevele*, jg. III (1972), afl. 4, blz. 249-251.
- (6) G.VERHEECKE, zie noot 4.
- (7) Gegevens verstrekt door assistent P. Van Summeren van het Volkskundemuseum Antwerpen (8.8.1991). Met dank voor de documentatie.
- (8) G.A.Nevele, bevolkingsregisters Vosselare van 1890-1910, 1910-1920. Met dank aan gemeentesecretaris P.Raman en zijn diensten voor de documentatie.
- (9) Gegevens versterkt door de administratie van het kadaster te Gent (31.12.1991). Met dank voor de documentatie.
- (10) R.A.Gent, landboek van Vosselare 1682, fonds baronie Nevele nr. 1649. R.A.Gent, kaart van Vosselare 1644, uit het renteboek van Vosselare, fonds baronie Nevele nr. 1641. R.A.Gent, kaart met legger van Vosselare door C.Popp, 1864.
- (11) Zie noot 9.
- (12) A.JANSSENS, *Iets over de oude weekmarkt te Nevele*, in *Appeltjes van het Meetjesland*, jg. IX (1958).
- (13) Met dank aan Clara De Vogelare en Marcel Michiels voor de inlichtingen.

DE GEBRANDSCHILDERDE GLASRAMEN VAN DE SINT-PETRUS- EN PAULUSKERK TE HANSBEKE

De Sint-Petrus-en-Pauluskerk te Hansbeke, gebouwd in 1790-93 en verbouwd in 1872, telt 16 vensters, twee in de zijmuren van het hoogkoor, tweemaal zes in de langsgevels van de zijbeuken en twee in de oostgevel, één aan weerszijden van de torenromp. Ook in het torengedouw, ter hoogte van de luizolder, bevindt zich een groot raam.

Volgens het scriptum op de stichtingssteen, geplaatst in het kerkportaal bij de heropbouw van de kerktoren in 1922-24, *werd de kerk van 1890 tot 1910 door den weledelen graaf de Bousies-Borluut met zestien geschilderde kerkramen versierd.*

Wegens het privatieve karakter van de schenking zijn hieromtrent weinig of geen officiële documenten te vinden. Bovendien ging het archief van de grafelijke familie de Bousies-Borluut grotendeels verloren tijdens de reusachtige kasteelbrand in de nacht van 30 april op 1 mei 1985.

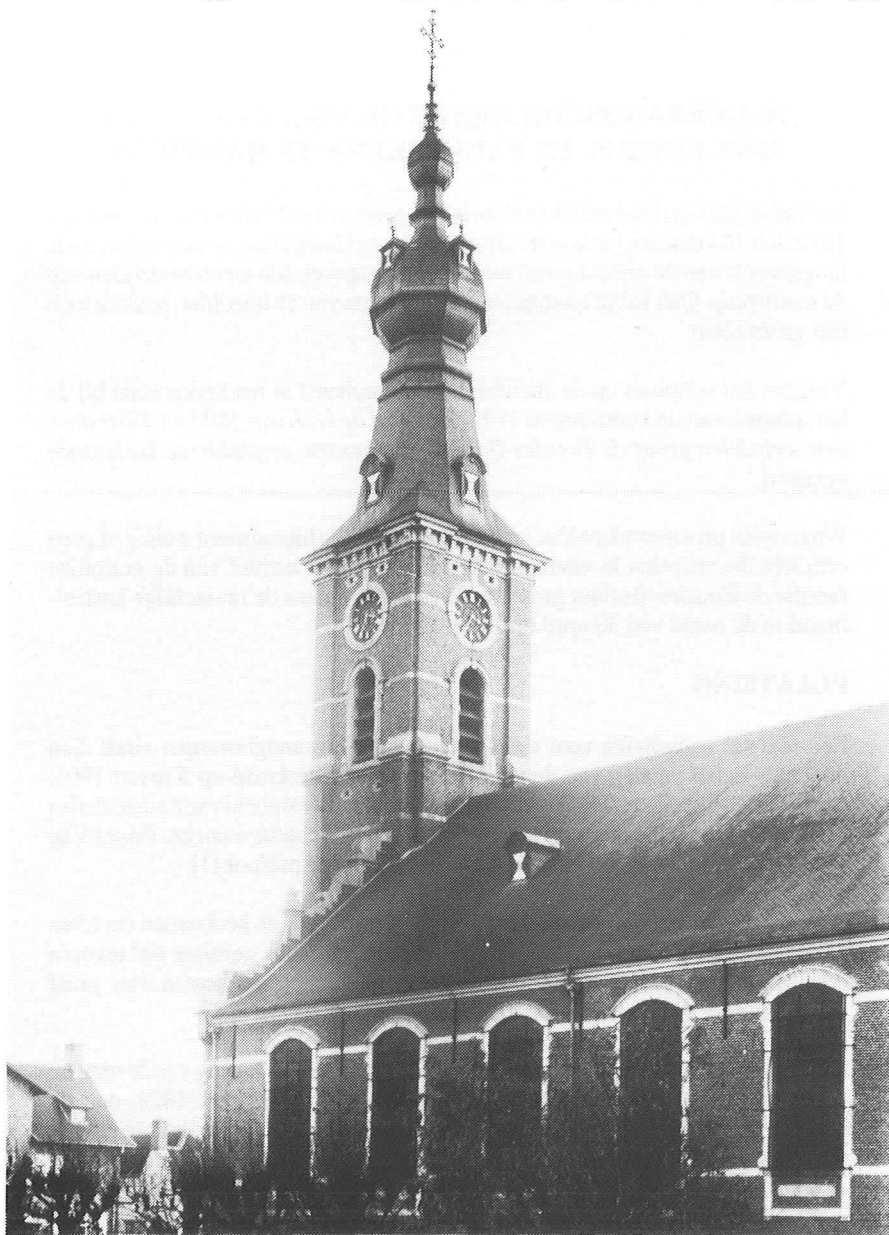
PLAATSING

Een (eerste) aanwijzing naar de plaatsing van de brandglasramen vindt men nochtans in het verslag van de vergadering van de kerkraad op 5 maart 1905, voorgezeten door Pieter De Weerdt, voorzitter, in aanwezigheid van de raadsleden Frans Van Driessche secretaris, Aimé De Muynck schatbewaarder, Emiel Van Vynckt, Henri Van Overbeke en Hippoliet De Herde pastoor (1).

Volgens de notulen van deze zitting waren 14 van de oude kerkramen (in effen matglas), die dringend dienden hersteld te worden, reeds geruime tijd tevoren door nieuwe gebrandschilderde glasramen vervangen op kosten van graaf Boudewijn de Bousies-Borluut, kasteelheer.

De kerkfabriek had echter de nodige machtiging voor de plaatsing van de nieuwe kerkramen, voorzien bij Koninklijk Besluit van 16 augustus 1824, aan de overheid niet aangevraagd, wellicht uit onwetendheid of ter goedertrouw. Naar men zegde, dacht men dat deze aanvraag niet verplicht was *omdat de kerk niet als een kunstgebouw kan beschouwd worden* (sic).

Nadat de kerkraad blijkbaar naderhand op haar tekortkoming gewezen werd, besloten de raadsleden in de vernoemde vergadering van 5 maart 1905 hun verzuim te herstellen en de zaak te regulariseren.

Partieel zicht vanuit noordoost op de
Sint-Petrus- en Pauluskerk te Hansbeke
(Copyright A.C.L. Brussel)

Aan de bevoegde overheid werd dan ook gevraagd de geplaatste ramen (*die tafereelen uit het H.Schrift en beelden van heiligen voorstellen*) te mogen behouden, aangezien deze, naar hun mening, *zeer wel overeenstemmen met den bouwtrant der kerk die eigenlijk tot geen bepaalden stijl behoort* (sic).

Bovendien vroeg men de toelating tot het plaatsen van twee bijkomende brandglasramen die *heel goed met de reeds geplaatste zouden samengaan*. Ook deze ramen (waarvan de tekeningen bij de aanvraag gevoegd waren maar helaas niet bewaard bleven) zouden door de kasteelheer geschonken worden (wellicht betrof het de twee kerkramen in de oostgevel).

De gemeenteraadsleden, in vergadering op 13 maart 1905, traden de argumenten van de kerkraad bij en besloten de dubbele aanvraag met gunstig advies aan het provinciaal bestuur over te maken. Ze waren immers van mening dat de kerk door de nieuwe brandglasramen veel verfraaid was. De plaatsing van de bijkomende ramen zou bijaldien geen kosten voor de gemeente meebrengen (2).

De gouverneur, die het dossier op 17.05.1905 voor advies aan de „Commission Royale des Monuments” te Brussel doorstuurde, ontving van deze dienst een onprettige brief (3).

Bruxelles, le 22 juin 1905

Monsieur le gouverneur,

En réponse à votre dépêche du 17 mai dernier, n° 82957, nous avons l'honneur de vous renvoyer le projet relatif au placement de deux vitraux dans l'église de Hansbeke. Nous regrettons que la fabrique n'ait pas cru devoir soumettre à notre avis les dessins des quatorze vitraux placés antérieurement dans l'église. Quant à ceux dont les dessins sont ci-joints, ils sont des plus médiocres. Nous ne pouvons, en conséquence, qu'engager les autorités locales à en produire de nouvelles et plus sérieuses études.

(Get.) *Le secrétaire*
A. Massaux

Le président
Ch. Lagasse-De Locht

Hoewel de plaatsing van de 14 ramen niet officieel werd goedgekeurd, mocht men zich reeds gelukkig achten dat de commissie het verzuim van de kerkraad zonder meer betreurde.

Niettegenstaande de commissie oordeelde dat de tekeningen van de twee bij-

komende brandglasramen weinig of geen kunstwaarde bezaten, en aandrang op het voorleggen van nieuwe ontwerpen, namen de raadsleden, in vergadering op 2 juli, toch het besluit de eerste aanvraag te hernieuwen, aanmerkende dat de twee vensters de laatste waren die in de kerk moesten geplaatst worden, dat de ontwerpen ervan noodzakelijkerwijs met de reeds bestaande vensters moesten overeenstemmen en dat de schenker zelf de tekeningen gekozen had (4).

De gemeenteraad sloot zich op 12.08.1905 bij deze argumentatie aan (5).

De zaak bleef enkele maanden aanslepen. Op 25 april 1906 had graaf Boudewijn de Bousies een onderhoud dienaangaande met de voorzitter van de Koninklijke Commissie van Monumenten te Brussel. Drie dagen later stuurde deze hem op het adres rue de l'Industrie 31 Bruxelles een kopie van het advies dd. 22.06.1905 dat de commissie aan de provinciegouverneur had gezonden, met de mededeling dat sedertdien geen enkele communicatie dienaangaande werd ontvangen (6).

Ingevolge een brief, die pastoor Hippoliet De Herde op 11 mei daaropvolgend schreef aan de voorzitter van de C.R.M., zond deze op 16 mei aan de provinciegouverneur dan toch een gunstig advies betreffende het behoud van de geplaatste kerkramen, verwijzend naar de toelichtingen van de pastoor en de goedertrouw van het kerkbestuur (7).

Bruxelles, le 16 mai 1906

Monsieur le gouverneur,

Comme suite à notre rapport du 22 juin 1905, nous avons l'honneur de vous transmettre une lettre qui vient de nous faire parvenir M.le curé d'Hansbeke relativement aux vitraux de l'église de cette paroisse.

En présence des explications fournies par la lettre précitée et vu que le conseil de fabrique a agi de bonne foi, nous pensons qu'on peut autoriser le maintien dans l'église des verrières dont il s'agit.

(Get.) *Le serétaire*
A.Massaux

Le président
Ch. Lagasse-De Loch

Het lijkt verwonderlijk dat in deze brief ogenschijnlijk enkel sprake is van de „geplaatste” kerkramen en gezwegen wordt over de „nog te plaatsen” vensters. Toch betrof het gunstig advies „alle” kerkramen want uit de brief van de pastoor (die helaas niet bewaard bleef) kon worden afgeleid dat de laatste twee ramen toen reeds geplaatst waren.

De Permanente Deputatie van de Provinciale Raad zat met deze zaak, die haar voor een voldongen feit plaatste, erg verveeld. Toch oordeelde ze, op 18 mei, dat het beter was deze aangelegenheid zonder gevolg te laten. Op 30 mei werd het bundel aan de Gentse bisschop voor advies voorgelegd, die de raadsbesluiten van de kerkfabriek op 21 juni met zijn akkoord viseerde. Op 29 juni ondertekende de gouverneur een besluit van de Deputatie die van mening was dat het (niet nader gedetailleerd) verzoek van het kerkbestuur kon worden ingewilligd:

La Députation permanente du Conseil provincial

Vu les délibérations de la fabrique de l'église d'Hansbeke, en date des 5 mars et 2 juillet 1905, relatives au placement de vitraux peints dans l'église

Vu le dessin produit

Vu l'avis du Conseil communal et de l'Evêque de Gand

Vu les rapports de la Commission Royale des Monuments en date des 22 juin 1905 et 16 mai 1906

Vu l'arrêté royal du 16 août 1824

estime

qu'il y a lieu d'accueillir la demande faisant l'objet des deux délibérations précitées.

Gand, le 29 juin 1906

Le gouverneur-président

Het besluit, overgemaakt aan de Minister van Justitie, werd echter op 13 juli prompt teruggestuurd met de pertinente opmerking dat er geen aanleiding meer bestond om aan de Koning voor te stellen een machtiging aan de kerkfabriek te verlenen voor het plaatsen van geschilderde kerkramen die reeds geplaatst waren zonder dat de tekeningen ervan door de Koninklijke Commissie van Monumenten zijn goedgekeurd en zonder dat de toelating, voorzien bij Koninklijk Besluit van 16 augustus 1824, is verleend geweest.

De gouverneur werd verzocht deze beslissing ter kennis te brengen van de kerkfabriek en haar te berispen voor de begane onregelmatigheden (8).

Wellicht hebben de leden van de kerkraad de berisping, waarmede de zaak werd afgesloten, met een glimlachje ondergaan.

UITVOERING

De grote rechthoekige éénlichtvensters, begrensd door een segmentboog, zijn 2,05 m breed en maximum 4,30 m hoog ter plaatse van de sleutel. De vensternissen, met geschuind aan de binnenzijde, zijn afgeschuind.

H. Petrus

H. Paulus

De raamopeningen zijn door 2 verticale en 5 horizontale, verankerde ijzeren raambruggen in 18 vakken verdeeld. In ieder van deze delen past een glas-in-loodpaneel, aan de bruggen vastgeschroefd bij middel van ijzeren deklatten en verstevigd met koperen windroeden.

De buitenste panelen bestaan uit rechthoekige stukjes gerimpeld glas van diverse kleuren, verbonden door een raster van loodstrippen (I-vormige lijsten in lood met 2 gleuven), of deels uit dito-stukjes gebrandschilderd glas die de beeldtekening omkaderen. Een paneel met figuratie bestaat grotendeels uit een zeker aantal stukken gebrandschilderd glas van allerlei vormen. De loodlijsten, die deze glasscherven bijeenhouden, geven de tekening van het venster in haar eenvoudigste vorm weer.

Zes vensters in de zijbeuken, drie per gevel, zijn voorzien van een tuimelraam ter grootte van een paneel.

ONDERWERPEN

Acht brandglasramen stellen een heilige voor, ten voeten uit getekend, onder een slanke portiek met rondboog, gelijkste pilasters met kapiteel, versierd entablement en gebroken fronton. Het portiek is geflankeerd door cherubs en voluten, het fronton bekroond met twee brandende olielampen aan weerszijden van een nis waarin een gevleugeld engelenkopje prijkt boven een stapeling van wolken. De figuren staan op een vloer vóór een drapering onder een blauwe lucht met lineaire bewolking.

Zes brandglasramen stellen een tafereel uit het Nieuwe Testament voor onder een gelijksoortige, brede portiek met gecanneleerde kolommen, versierd basement en composiet-kapiteel. Boven de sleutel van de rondboog troont een cherub, de zwikken en fries zijn met blad- en bloemmotieven versierd, en op de kroonlijst staat een nis met fronton, geflankeerd door voluten en siervazen. De afbeelding in de nis is een bindteken met de beeldtekening van het raam.

De portieken omheen de figuratieve voorstellingen vertonen gelijkenissen met de marmeren portiekaltaren in de zijbeuken van de kerk.

GLASRAMEN IN HET HOOGKOOR

Volgens de christelijke symboliek zou in het priesterkoor een H.Sacramentsraam moeten geplaatst worden. De twee vensters, die het hoogkoor zijdelings verlichten, werden nochtans aan de twee kerkpatronen voorbehouden, de H.Petrus aan de

H. Balduinus

H. Lucia

evangeliezijde, de H.Paulus aan de epistelzijde. De figuren zijn een weinig naar het hoofdaltaar gekeerd.

Aan de zuidkant: Sanctus Petrus

De H.Petrus, eerst Simon genoemd, zoon van Johannes, was afkomstig uit Bethsaida. Hij woonde te Capharnaum, waar hij het beroep van visser uitoefende, toen hij zich bij Jezus aansloot. Hij werd door Christus waardig bevonden Zijn plaatsvervanger op aarde, het Opperhoofd der Kerk, te worden. Hij stierf aan het kruis te Rome onder keizer Nero. Hij kreeg de titel van eerste bisschop van Rome en van eerste paus.

De kerkpatroon wordt niet als paus maar als apostel voorgesteld, met krulhaar en krulbaard, blootshoofds, barrevoets, gekleed in een lange tunica en een om de schouder geworpen pallium, een nimbus achter het hoofd. Hij heft de rechterhand in een zegenend gebaar. In de linkerhand houdt hij een gouden en een zilveren sleutel waarvan de handvatten naar beneden gericht en de baarden met drie kruisjes ingesneden zijn. De sleutels duiden de bovennatuurlijke macht aan om te binden en te ontbinden, en zijn de figuurlijke uitdrukking van het absolute gezag over de gehele kerk.

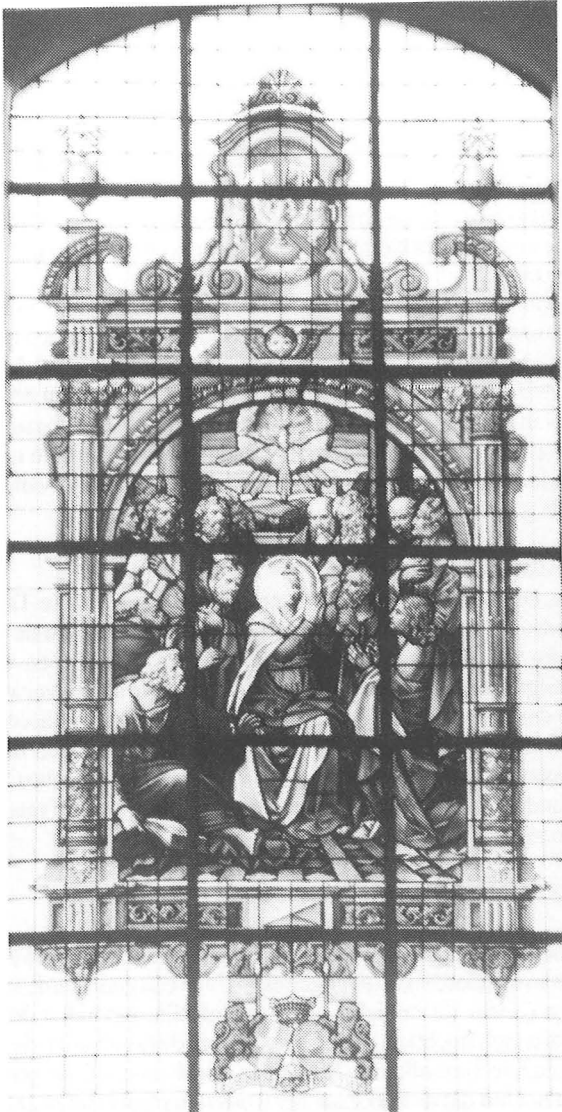
Aan de noordkant: Sanctus Paulus

De H.Paulus, eerst Saulus genoemd, werd omstreeks 10 nC te Tarsus (Klein-Azië) uit joodse ouders geboren. Hij nam deel aan acties tegen de eerste christenen. Op weg naar Damascus had hij een visioen. Vanaf toen werd hij van christenvervolger de toegewijde prediker van de nieuwe leer en verwierf de naam van „apostel der volkeren”. Hij werd onder Nero in 67 nC onthoofd.

Het glasraam toont de H.Paulus als apostel-martelaar, gekleed met tunica en pallium, blootvoets, met weelderige baard en hardos, nimbus omheen het hoofd. Hij houdt met de rechterhand het gevest van een zwaard met lange kling, werktuig van zijn marteldood.

GLASRAMEN IN DE ZIJBEUKEN

Mannelijke heiligen krijgen in de regel een plaats aan de zuidzijde (epistelkant), vrouwelijke aan de noordzijde (evangeliekant) van een geoosterde kerk. Hoewel de kerkramen (onder dit opzicht) gegroepeerd zijn, bevinden de mannelijke heiligenbeelden zich nochtans aan de evangeliezijde (zuidkant), de vrouwelijke aan de epistelzijde (noordkant). Mogelijks hield men bij de plaatsing geen rekening met het feit dat de kerk naar het westen in plaats van naar het oosten is georiënteerd.

Nederdaling van de H.Geest over de apostelen

In de O.L.Vrouw-zijbeuk

Eerste travee: Doop van Jezus door Johannes de Doper (Mt 3,13-17, Mc 1,9-11, Lc 3,21-22)

Jezus staat met gevouwen handen en ontbloot bovenlichaam tot aan de knieën in de bedding van de Jordaan, in een landschap van weiden, bloemen en met noten beladen palmen. Een gevleugelde cherubijn aan Zijn linkerzijde houdt Zijn mantel in de handen. Johannes de Doper giet water uit een schelp op het hoofd van Jezus, een zinnebeeldige inwijding tot de deugd van boetvaardigheid. Aan het uitspansel verschijnt God de Vader met gespreide armen en de H.Geest in de gedaante van een duif. Een waterstraal besproeit Jezus' hoofd, omgeven door een aureool van licht, alsof de duif en niet Johannes het doo₁ sel toedient, duidend op de Drie-eenheid. Het „Ecce Agnus Dei” op een banderol verwijst naar het woord van Johannes: *Ziet het Lam Gods dat wegneemt de zonde der wereld* (Jo 1,29 1,36).

Tweede travee: S(anc)tus Balduinus, O(ra) P(ro) N(obis).

Balduinus, broer van de H.Anstrada, was aartsdiaken van Laôn. Hij werd omstreeks 680 door handlangers van Ebroïn vermoord.

De martelaar wordt afgebeeld in ceremonieel ornaat: kleed, dalmatiek en schoudermantel. Hij draagt een bonnet. In de linkerhand houdt hij een hekel, die verwijst naar zijn gewelddadige dood.

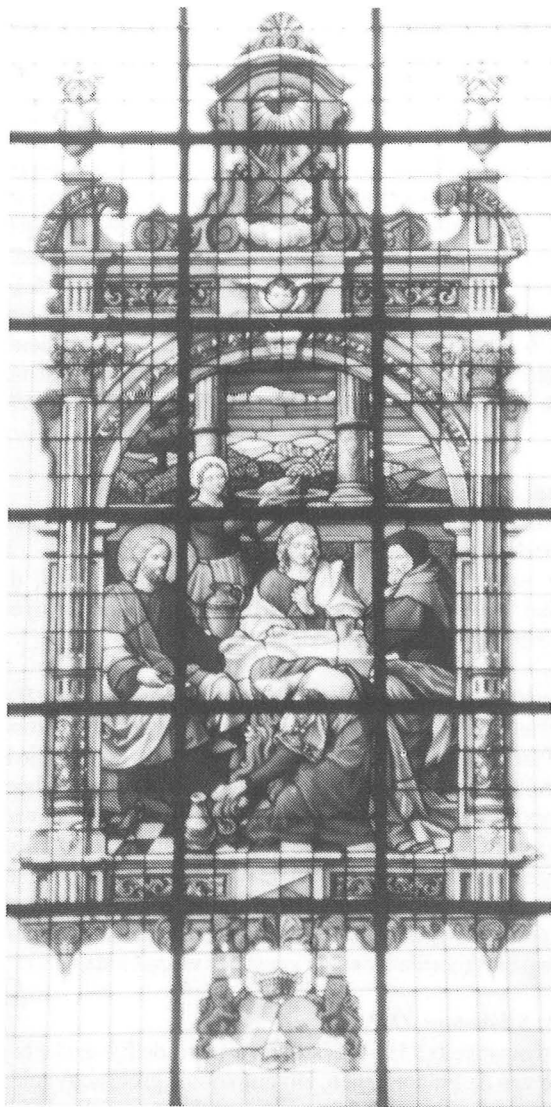
Derde travee: Nederdaling van de H.Geest over de apostelen (HA 2,1-14)

In het Cenakel te Jeruzalem zijn twaalf biddende discipelen, waaronder Matthias die de plaats van Judas inneemt, geschaard rondom de H.Maria in hun midden, zes aan haar rechterzijde, zes aan haar linkerzijde. Petrus met een boek, algemeen attribueert der apostelen, zit vooraan rechts. Joannes knielt links van de Moeder Gods. De H.Geest verschijnt onder de gedaante van een duif in een krans van wolken. Vurige tongen branden boven de hoofden van de apostelen. De zeven stralenbundels, uitgaande van de duif, verbeelden de zeven gaven van de H.Geest: de geest van wijsheid en verstand, de geest van raad en sterkte, de geest van wetenschap en vroomheid, en de geest der vreze Gods.

Vierde travee: Sti Antoni, O.P.N.

Antonius werd omstreeks 1195 te Lissabon uit een adellijk geslacht geboren. Hij trad in de orde van de Franciscanen. Hij ontplooipte grote activiteit als docent in de theologie en werd vermaard als prediker van het evangelie. Hij stierf in 1231 te Padua.

Sint-Antonius van Padua wordt afgebeeld als minderbroeder in een grauwe monnikspij (omgord met een koord waarin drie knopen), een schoudermanteltje

Zalving van Jezus' voeten door Maria Magdalena

en een capuce. Hij draagt sandalen. Het Kindje Jezus, dat hem omhelst, zit op zijn rechterarm. In de linkerhand, waaraan een paternoster met kruisje hangt, houdt hij een tak met witte lelies. De lelie wijst op de zuiverheid van de heilige, het crucifix op zijn werkzaamheid als prediker.

Vijfde travee: Verloving van Jozef en Maria

In de evangeliën staat weinig over de H.Jozef, bruidegom van de H.Maagd en voedstervader van Jezus. Meer aandacht krijgt hij in de apocriefen, bijbelboeken die niet als echt erkend worden.

Wanneer de tijd gekomen was, verhaalt de apocriefe legende, besloten de priesters van de tempel voor Maria een verloofde te zoeken. Omwille van haar uitzonderlijke deugden wilden zij haar niet aan de eerste de beste schenken. Alle pretendenten uit de stam van David werden op een bepaalde dag in de tempel uitgenodigd. Ze kwamen zo talrijk dat de keus zeer moeilijk was. De biddende priesters ontvingen een goddelijke ingeving. Alle jongelingen moesten een dorre twijg vasthouden: de uitverkorene zou worden aangeduid door de twijg die bloeide. De twijg in de handen van de oudere Jozef, die gekomen was uit gehoorzaamheid, begon te bloeien.

Tussen de zuilen van de joodse tempel met de zevenarmige kandelaar op de achtergrond, schuift Jozef afgebeeld met bloeiende staf een ring aan de rechterhand van Maria in aanwezigheid van een hogepriester met koormantel en diadeem. Een jongeling op de voorgrond rechts breekt een tak, die niet bloeide.

Zesde travee: Sti Ghisleni O.P.N.

De H.Gisleen was bisschop van Athene. Hij deed afstand van het bisschopambt, kwam naar Henegouwen en stichtte een kluis te St.Ghislen (Saint-Ghislain) waar hij een eenzaam leven leidde. Hij stierf er een heilige dood, verheerlijkt door talrijke wonderen.

De heilige wordt afgebeeld in bisschoppelijk ornaat. Hij draagt een mijter en een krulstaf met wimpel. Aan zijn rechterzijde verwijlt een varkentje dat, zich voedend met afval, het armtierig bestaan van de heilige symboliseert.

In de Sint-Petrus-zijbeuk

Eerste travee: Zalving van Jezus' voeten door Maria Magdalena (Mt. 26,6-13, Mc 14,3-9, Lc 7,36-50)

Jezus zit met Simon, de Farizeër die Hem in zijn huis uitnodigde, en met de vrouw des huizes aan een met borden, kroesen en wijnkruijk gedekte tafel. Een dienstmaagd brengt gebraad op een schotel. Een geknielde berouwvolle Maria Magdalena droogt de voeten van Jezus met haar golvende haarlokken. Op de vloer staat een albasten kruijk met kostbare balsem. Jezus maakt een instemmend gebaar onder de afkeurende blik van de gastheer.

H. Antonius

H. Elisabeth

Tweede travee: Sta Lucia O.P.N.

Lucia, gesproten uit een adellijk geslacht te Syracuse, werd volgens het verhaal van haar marteldood door haar heidense verloofde Pascasius onder Diocletianus als christen aangeklaagd. Zij werd veroordeeld om naar een bordeel gebracht te worden, maar zelfs ossen vermochten haar niet van haar plaats te slepen. Zij werd door een beulsknecht gedood, die met een zwaard haar hals doorstak. Om haar naam Lucia, de Lichtende, is zij de patrones van het licht der ogen.

Lucia wordt afgebeeld als een rijzige freule. Een zwaard met lange kling, werktuig van haar martelaarschap, leunt tegen haar linkerzij. Ze draagt met beide handen een platte schaal waarop twee ogen liggen. Deze attributen verwijzen naar een andere legende volgens dewelke Lucia zich de beide ogen zou hebben uitgerukt om bevrijd te blijven van haar heidense aanbidders.

Derde travee: Het Laatste Avondmaal (Mt 26,20-29, Mc 14,17-25, Lc 22,14-20) of de instelling van het Sacrament des Altaars

Jesus, omringd door Zijn twaalf apostelen, staat rechtop achter de tafel. Een kruisnimbus omgeeft Zijn hoofd. Hij zegent het brood in Zijn linkerhand. Voor Hem, op het tafelblad, staat de offerkelk met wijn. Joannes ligt aan Zijn linkerzijde. Aan de frontzijde van de dis zit Judas met afgewend hoofd. Zijn hand omklemt de beurs van het verraad.

Vierde travee: Sta Anna O.P.N.

Anna, echtgenote van Joachim, heet de moeder van Maria te zijn. Ze wordt niet vernoemd in de evangeliën. Bijzonderheden over haar leven zijn ontleend aan apocriefe boeken. Ze is de patrones van de huismoeders.

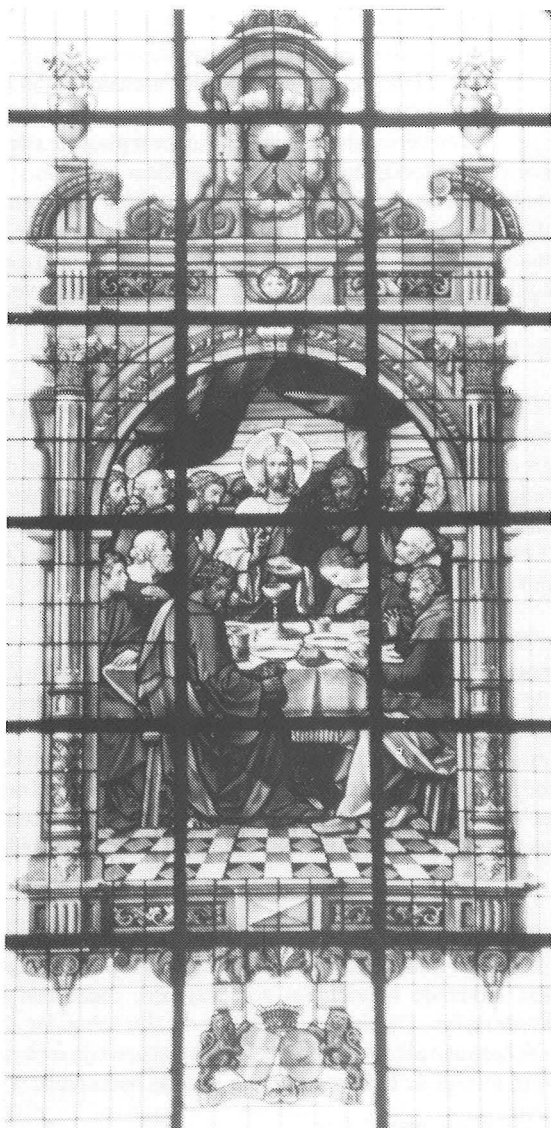
De H. Anna draagt een lang, gedrapeerd gewaad. Een witte hoofddoek valt om haar hals in brede plooiën. Ze spreekt met opgeheven rechterhand onderrichtend tegen de kleine Maria aan haar linkerzijde. Haar linkerarm ligt beschermend om de schouder van haar dochttertje dat met biddende handjes naar haar moeder opkijkt.

Vijfde travee: Dood van de H. Jozef

In een huiselijke kamer met aanbank, bordenrek en uitkijk op het landschap ligt de H. Jozef met biddende handen op zijn sterfbed, naast een tafeltje met drinkbeker en waterkruik. De bloeiende lelietak op zijn schouder, symbool van zuiverheid, duidt hem aan als uitverkorene. Jesus staat aan zijn rechterzijde in een zegendend gebaar, terwijl de H. Maria vóór de sponde neerknielt.

Zesde travee: Sta Elisabeth O.P.N.

Elisabeth werd geboren in 1207 als dochter van Andreas II, koning van Hongarije. Na de dood, in de vijfde kruistocht, van haar echtgenoot Lodewijk IV,

Het Laatste Avondmaal

landgraaf van Thuringen, trok ze zich uit de wereld terug en stichtte te Marburg een hospitaal voor armen en melaatsen. Ze trad in de pas gestichte Derde Orde van Sint-Franciscus. Ze stierf te Marburg in 1231. Een 15de-eeuwse legende verhaalt dat de broden, die ze tegen de wil van haar vader in haar schoot droeg om aan de armen uit te delen, in rozen veranderden toen ze door de knechten werd tegengehouden.

Sancta Elisabeth wordt afgebeeld in een koninklijk gewaad, een parelkroon op het hoofd. In de schoot van haar opgetrokken mantel, die ze met de linkerhand vasthoudt, liggen rode rozen als zinnebeeld van haar liefde voor de armen. Met de andere hand geeft ze een brood aan een melaatse, geknield aan haar rechterzijde, waarmede haar weldadigheid gesymboliseerd wordt.

GLASRAMEN IN DE OOSTGEVEL

De afbeeldingen op de brandglasramen, geplaatst in de oostgevel, zijn ons niet bekend. De ontwerptekeningen, gevoegd bij de aanvraag tot plaatsing, bleven helaas niet bewaard.

De ramen liepen bij het oplazen van de kerktoren op 19 oktober 1918 zware schade op. Op een buitenaanzicht, daterend uit 1919, van de beschadigde oostgevel onderscheidt men grillige vormen van loodstripfen over de bijna volle breedte van de vensters. Dit zou er kunnen op wijzen dat deze glasramen geen personificaties inhielden maar wellicht ook een tafereel uit de H.Schrift voorstelden. Navraag bij de oudsten op de parochie, die als kind deze glasramen hebben kunnen bewonderen, gaf echter hieromtrent geen uitsluitsel.

De Rechtbank van Oorlogschade te Gent hield in zijn arrest van 27 oktober 1921 de schadeclaim aangaande de brandglasramen in beraad, omdat de raming van de schade moeilijk kon bepaald worden. In 1930 was de schadeloosstelling van de kerkramen nog steeds niet volledig betaald. Intussen waren de zwaar beschadigde brandglasramen in de oostgevel door gekleurd glas-in-lood vervangen, waardoor de gebrandschilderde voorstellingen voorgoed verloren gingen (9).

SCHENKERS

Graaf Boudewijn de Bousies, zoon van Adolphe en Zoë de Behault, werd te Bergen op 22 maart 1859 geboren. Hij huwde in 1889 met Lucie Borluut, geboren te Gent op 7 februari 1867, dochter van Raymond en Valerie van Pottelberghe de la Potterie, kleindochter van Frans Gisleen Borluut en Sidonie Kervijn, die haar het kasteel en talrijke onroerende goederen te Hansbeke nalieten.

Dood van de H. Jozef

Uit dit huwelijk sproten drie kinderen:

Ghislaine, geboren te Gent op 18.01.1890

Elisabeth, geboren te Gent op 22.12.1892

Antoine, geboren te Gent op 20.02.1897.

Het is meteen duidelijk dat de keuze van de heiligen, die op de brandglasramen worden voorgesteld, verband houdt met de samenstelling van het grafelijk gezin. Inderdaad, benevens Sint-Petrus en Sint-Paulus kerkpatronen, zijn de afgebeelde sinten de naamheiligen van de schenkers (Sanctus Balduinus, Sancta Lucia) en van hun kinderen (Sancti Ghisleni, Sancta Elisabeth, Sancti Antoni).

DATERING

Het scriptum in het kerkportaal situeert de plaatsing van de 16 brandglasramen tussen 1890 en 1910. Volgens notities in archivalia waren 14 glasramen reeds *geruime tijd vóór 1905* geplaatst en dateerden de laatste twee van 1905 of 1906.

De schenkingen gebeurden ongetwijfeld ter gelegenheid van belangrijke gebeurtenissen in de grafelijke familie, zoals huwelijk en geboorten.

Het is onwaarschijnlijk dat de 14 ramen, waarvan sprake, tegelijkertijd geplaatst werden, zonet zou dit na de geboorte van het jongste kind moeten geweest zijn. Wellicht werden de ramen op verschillende tijdstippen geschonken, één voor één, of in groepjes van twee of meer.

Het ligt voor de hand dat eerst het hoogkoor van gebrandschilderde glasramen voorzien werd. De ramen in het koor dragen het gekoppelde alliantiewapen van de familie Frans Gisleen Borluut-Sidonie Kervijn. Toch mag men hieruit niet afleiden dat de echtelingen Borluut-Kervijn de schenkers van deze ramen zijn. Dit wordt immers door het voorgaande tegengesproken. Vermoedelijk hebben graaf en gravin de Bousies-Borluut de ramen laten plaatsen korte tijd na hun huwelijk, zegge omstreeks 1890. Wellicht heeft de donatrice Lucie Borluut er aan gehouden het familiewapen van haar paternele grootouders in de kooramen te laten vereeuwigen omdat de bouw van het hoogkoor (en de vergroting van de kerk met een travee) in 1872 trouwens door hen werd bekostigd.

Mogelijks werden toen ook de ramen in de eerste (twee) traveeën van de zijbeuken geplaatst, waaronder de ramen met de naamheiligen (Balduinus en Lucia) van de schenkers.

De plaatsing van de overige ramen met heiligenbeelden, al of niet samen met een aanpalend raam, mag men wellicht situeren in het geboortjaar van de kinderen.

Alle ramen in de zijgevels dragen het gekoppeld alliantiewapen van het echtpaar de Bousies-Borluut.

GLAZENIER

Wie de brandglasramen gemaakt heeft, blijft een open vraag. De glasramen zijn niet gedateerd, noch gesigneerd. Het opgebrande kasteelarchief had hierop het antwoord kunnen geven. Ook de schaarse paperassen in kerk-, gemeente- en provinciaal archief vernoemen de ontwerper niet.

Omstreeks dezelfde periode bekostigde graaf Boudewijn de Bousies-Borluut ook de brandglasramen van het noordelijk drielichtvenster in het koor van de H.Kruiskerk te Lotenhulle die Christus geflankeerd door de apostelen Petrus en Paulus voorstellen. De ramen dragen het alliantiewapen van de schenker maar zijn evenmin genaamtekend. Werden ze ontworpen door de maker van de Hansbeekse kerkramen? Ook hier blijft de vraag onbeantwoord.

De kerkramen te Hansbeke vertonen zekere neobarokke en neorenaissancistische stijlkenmerken. Vooral de rechtstreekse schildering op glas is karakteristiek. Gelet op de stijlkenmerken kan men met enige zekerheid stellen dat de maker van de glasramen niet moet gezocht worden onder de Gentse glazeniers-tijdgenoten uit de St.-Lucasschool die een neogotische traditie in ere hielden.

Misschien is er toch een kleine aanwijzing. In 1895 plaatste E. Van Crombrugge uit Gent drie gesigeneerde glasramen met iteratief motief in de huiskapel van het kasteel de Bousies-Borluut te Hansbeke. Aangezien de glasramen in de kerk omstreeks hetzelfde tijdstip aangebracht werden, is het niet onmogelijk dat de kasteelheer deze bestelling(en) bij dezelfde glazenier plaatste.

Over deze Gentse glazenier is echter weinig bekend. Hij had een atelier in de Hoogstraat toen hij in 1882 profane glasramen exposeerde. Maakte hij wel kerkelijke glasramen?

Toentertijd werkte ook Charles Van Crombrugge in de Hoogstraat. Deze glazenier ontwierp verschillende kapel- en kerkramen. Van hem zijn ondermeer de ramen in de kapel van Sint-Vincentius à Paulo op de Sint-Antoniushoek te Gent en ramen in de kerk van Hillegem en Leupegem. Zou hij de maker zijn van de gebrandschilderde glasramen van de Sint-Petrus- en Pauluskerk te Hansbeke?

DANK

Een oprecht woordje van dank om hun medewerking bij de samenstelling van deze bijdrage aan graaf Boudewijn de Bousies-Borluut, EE.HH. Marcel De Cock en Jozef Van den Heuvel, mevrouw Kathleen Lanclus, en de heren Lieven De Ruyck, Luc Mestdagh, Dirk Laporte, Arnold Strobbe, Jean Van Cleven, Jozef Van de Castele en Marc Verstraeten.

Albert MARTENS, Gent

Noten

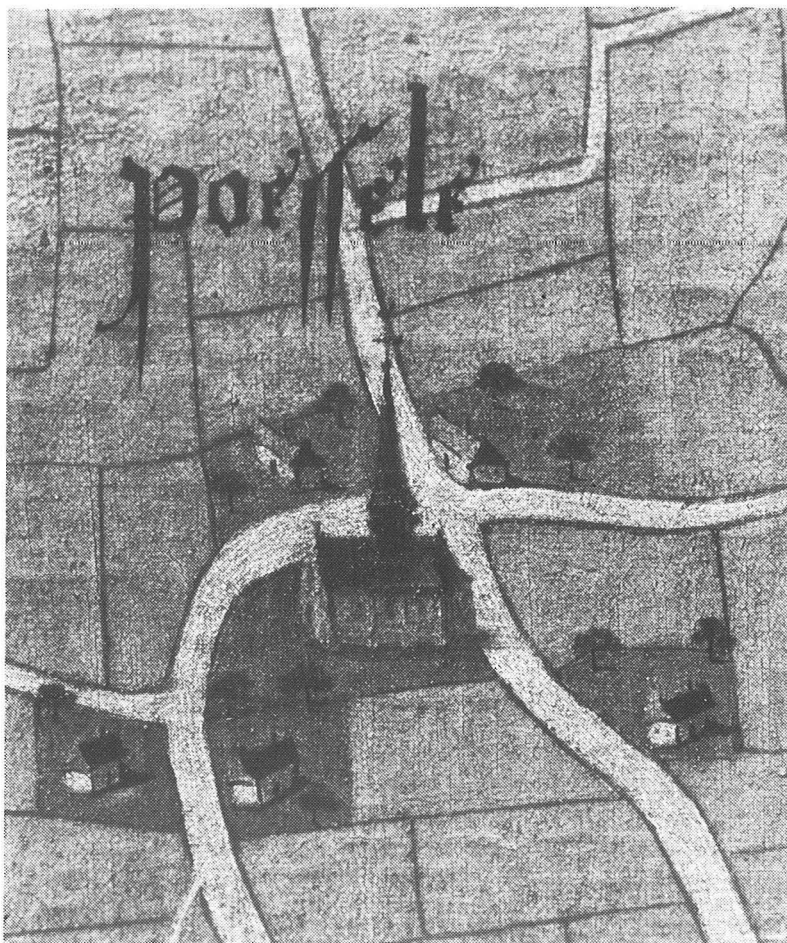
- (1) Kerkarchief Hansbeke, verslagboek kerkfabriek 1866-1926, los blad.
- (2) Rijksarchief Gent, fonds Hansbeke Modern, register 75, blz. 335.
- (3) Archief Kon. Com. Monumenten en Landschappen Gent, dynamisch dossier eredienst Hansbeke.
- (4) KAH, o.c.
- (5) RAG, fds HM, reg. 75, blz. 339.
- (6) Archief KCML, o.c.
- (7) Ibidem.
- (8) Rijksarchief Beveren, fonds Provincie Oost-Vlaanderen, bundel 1/5480/16.
- (9) Gemeentelijk archief Hansbeke-Nevele, register 2.0752.077.7: be-raadslagingen schepencollege, jaarverslag 01.09.1930, blz. 194v.
- (10) De foto's van de brandglasramen werden genomen door het architectenbureau Marc Verstraeten te Wetteren.

Geraadpleegde werken

BAUDOT, CHAUSSIN, *Vies des Saints et des bienheureux*, Paris, 1959.
E.MORRIS, *De schoonheid van glas in lood*, Atrium, Alphen, 1988.
Het Nieuwe Testament, 31e druk, Het Spectrum, 1987.
Standaard Encyclopedie, Standaard Boekhandel, Antwerpen, 1965-73.
J.TIMMERS, *Christelijke symboliek en iconografie*; 6e druk, De Haan, 1987.

ERRATUM

Zoals beloofd drukken wij hier de kaftfoto af van ons tijdschrift, jg. XXIII, afl. 3.

Detail uit de geschilderde kaart van Loys de Bersaques uit 1627.
Bijlokemuseum, Gent.

Het gebouw rechts onder de kerk is de pastorie.
(Foto Lothar Graumann)

VERSLAGEN

Prijs voor geschiedenis toegekend aan leerlingen van de zesde klas.

Net als de vorige jaren heeft de heemkundige kring een bijzondere prijs toegekend aan de best gekwoteerde leerling(e) in het vak geschiedenis van de zesde klas. Deze prijs bestaat uit het boek van ons bestuurslid A. Strobbe „Lottenhulle in woord en beeld. Tussen gisteren en vandaag”.

De prijs ging dit jaar naar:

VINCKE Leen (Gesub. Vrije Gem. Lagere en Kleuterschool - Merendree).

HIMPE Els (Sint-Vincentiuschool - Landegem).

GEVAERT Joost (Gesub. Vrije Gem. Basisschool - Hansbeke).

SCHOLLAERT Bert (Sint-Hendrikscollege - Bachte-Maria-Leerne).

DE GROOTE Steven (Gemeentelijke Lagereschool - Nevele).

VAN DE SOMPEL Rogier (Gemeentelijke Lagereschool - Landegem).

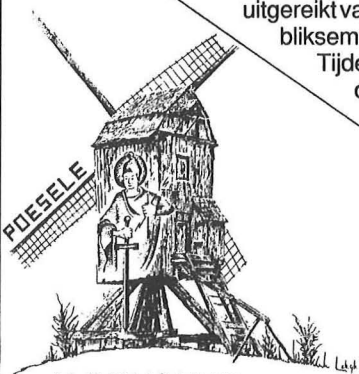
COUPLEZ Nathalie (Gesub. Vrije Gem. Lagere en Kleuterschool - Nevele).

DE CLERCQ Bart (Basisschool Rietgaver - Nevele).

Wij wensen de laureaten van harte proficiat.

C.D.G.

Zaterdag 11 en zondag 12 juli 1992. Uitreiking van bedevaart-vaantjes van de heilige Donatus in de kerk van Poesele.

Op initiatief van onze kring werden tijdens het tweede weekend van juli (nu reeds voor de achtste maal) bedevaartvaantjes uitgereikt van de heilige Donatus, patroon tegen donder, bliksem en andere schadelijke natuurelementen.

Tijdens de offergang van de eucharistieviering op zaterdagavond werden 80 vaantjes uitgereikt, tijdens de hoogmis op zondag werden 60 vaantjes overhandigd. De totale oplage bedroeg dit jaar 300 exemplaren. Er waren ongeveer de helft meer gelovigen in de kerk dan op andere week-ends. In zijn homilie

H. DONATUS 12 JULI 1992

belichtte E.H. Jamée de verering tot de donderheilige en haar ontstaan.

Nieuw aan het vaantje dit jaar is dat het voor het eerst volledig werd ontworpen door iemand van Poesele zelf. De tekenlerares Chantal Ghekiere, die zich drie jaar geleden alhier kwam vestigen, werd bereid gevonden belangeloos haar tekentalent aan te wenden voor de creatie van het nieuwe bedevaartvaantje.

Op het vaantje, dat op wit karton werd uitgevoerd, heeft de kunstenares de afbeelding van de donderheilige verwerkt in de romp van de Poeselse houten staakmolen die tijdens een onweer in 1963 werd vernield. Hiermee wordt op een subtiele wijze een link gelegd naar de hoogtepunten van de eerste Donatusprocessies die zich om en rond deze molen afspeelden. Het was dit jaar trouwens vijftig jaar geleden dat de eerste Donatusprocessie uitging. Gezien de oorlogsomstandigheden was het echter niet meer dan een gewone rondgang rond de kerk. De laatste processie ter ere van de donderheilige had plaats in 1972.

Met de uitreiking van deze bedevaartvaantjes wil onze kring zijn steentje bijdragen tot het in stand houden van de oude tradities en gebruiken in het Land van Nevele.

(A.B.)

Zaterdag 5 september 1992: Tweejaarlijkse interprovinciale studiedag volksdevotie in zaal Reigersnest te Meigem. Vijfendertig aanwezigen. Een organisatie van de K.B.O.V. Gent, K.O.K. Deinze en onze heemkring.

Voor de derde editie van de tweejaarlijkse interprovinciale studiedag voor volksdevotie kozen de organisatoren het H.Bloed als thema. Hiervoor werden twee typische volksvereringen op het platteland aan de aanwezigen voorgesteld, nl. Meigem en Voormezele (een deelgemeente van Ieper, West-Vlaanderen).

De deelnemers aan dit symposium, die uit alle hoeken van het Vlaamse land afkomstig waren, werden begroet door de heren Renaat van der Linden en Walter Giraldo. In een boeiende lezing gaf de heer Roger Van der Eecken, voorzitter van het Komitee H.Bloedprocessie Meigem, een historisch-economische schets van zijn dorp en belichtte er de verering voor bloedziekten waarvan voor het eerst sprake is in 1724. Hij verwees hierbij naar de verdienstelijke bijdrage in ons tijdschrift (jg. II (1971), afl. 2, blz. 65-69) van wijlen Armand Bauwens. Het gedeelte Meigem werd afgesloten met een videoreportage van de H.Bloedprocessie uit 1985 van de heer Jordaen Beert uit Lotenhulle. Hierna belichtte de heer W.Giraldo (auteur van o.a. *Volksdevotie in West-Vlaanderen*) de H.Bloeddevoties in het buitenland waarvan de belangrijkste zich situeren in het zuiden van de Germaanse wereld. Verscheidene van deze vereringen vinden hun oorsprong in het omstoten van de kelk op het corporale waarbij de

wijn in bloed veranderde - zoals te Walldürn (Zuid-Duitsland) in 1408, te Bokstel (in 1380) en te Bokmeer (Nederland) - en hostitiemishandeling door Joden (Parijs, 1290). Het bloed dat uit een Christusbeeld vloeide dat in 1914 in Byzantium door een Jood werd doorkerfd werd door de H.Briccius opgevangen en in een ampulle in zijn kuit verborgen. Op zijn tocht naar Karinthië vond hij de dood in een sneeuwstorm. Na enkele wonderlijke gebeurtenissen rond zijn begraafplaats werd hij ontgraven en vond men de ampulle met het Christusbloed. Zo ontstond de verering in Heiligenblüt aan de voet van de Grossglockner. Het is opvallend dat hostitiemishandeling, vooral door Joden, regelmatig opduikt bij de oorsprong van een H.Bloedverering. Wie in de Middeleeuwen hierop betrappt werd riskeerde de brandstapel. Deze verordening werd in onze regionen in 1533 nog eens bevestigd door Keizer Karel.

In de namiddag behandelde de heer Wilfried Desodt, namens de inrichters van de H.Bloedprocessie te Voormezele, de verering van de relikwie van het H.Bloed in zijn parochie. Deze relikwie werd aldaar op 29 juni 1152 ingehaald (in Brugge was dit in 1150). Daar van de overbrenging van de relikwie naar Voormezele hardere bewijzen bestaan dan van de overbrenging naar Brugge, beweren de inwoners van Voormezele wel eens dat hun relikwie „echter” is dan het H.Bloed te Brugge. Jaarlijks is er een uitwisseling van groepen processiegangers tussen Meigem en Voormezele.

A.B.

Voorzitter

Jan LUYSSAERT
Veldestraat 26
9850 MERENDREE

Ondervoorzitter

Arnold STROBBE
Lokouter 12
9880 LOTENHULLE

Secretaris en bibliothecaris

Lieven DE RUYCK
Heistestraat 45
9850 LANDEGEM

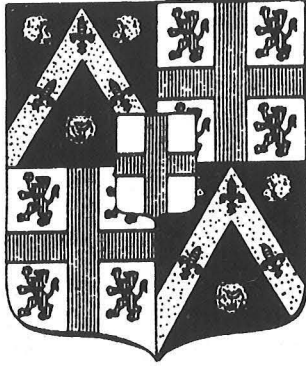
Penningmeester

André BOLLAERT
Beentjesstraat 24
9850 POESELE

Bestuursleden

Irène BUYSSÉ, Knokstraat 12, 9880 Poeke
Yvonne DE VOS, Kalkhofstraat 7, 9800 Deinze
Daniël D'HOOGÉ, Langemunt 58, 9850 Nevele
Dirk HEYNSSSENS, Bovenstraat 12, 9850 Landegem
Antoine JANSSENS, A.C. Van der Cruyssenstr. 60, 9850 Nevele
Albert MARTENS, Spinmolenplein 263, 9000 Gent
Marcel MICHIELS, Langemunt 104, 9850 Vosselare
Guido SCHAECK, Vosselareststraat 16, 9850 Landegem
Jozef VAN DE CASTEELE, Rodenbachstr. 74, 9040 St.-Amandsberg
Eddy VERSTRAETE, Doornbosstraat 1, 9850 Hansbeke

HEEMKUNDIGE KRING

"HET LAND VAN NEVELE"